

נוער בסיכון

כיצד מכשירים בתי המשפט הצבאיים

את הפגיעה בזכויות הקטינים

נוער בסיכון

כיצד מכשירים בתי המשפט הצבאיים את הפגיעה בזכויות הקטינים

מארס 2018

מחקר וכתיבה: יעל שטיין

עבודת שטח: מוסא אבו השהש, סלמא א-דיבעי, מנאל אל-ג'עברי,

כרים ג'ובראן, איאד חדאד, עבד אל-כרים סעדי

עריכה לשונית: אריאל הנדל

צילום כריכה: אורן זיו, אקטיבסטילס

מס' ISBN: 978-965-7613-32-0

תוכן העניינים

5	מבוא
6	א. כך נראת השגרה
	ב. עמדת המדינה: שיפורים במערכת המשפט הצבאית צמצמו
8	משמעותית את הפגיעה בקטינים
	ג. השפעתם של ה"שיפורים" במערכת המשפט הצבאית
11	על זכויות הקטינים
14	ד. השלב המכריע: המעצר הראשוני והחקירה
19	מסקנות
21	עדויות

בשנים שחלפו מאז, ערכה המדינה כמה שינויים בצווים הצבאיים הנוגעים למעצרים של קטינים ולטיפול בהם בבתי המשפט הצבאיים. נציגי המדינה אף קיימו סדרת פגישות עם נציגי יוניסף וארגוני זכויות אדם ועם עורכי דין המייצגים קטינים בבתי משפט אלה, שבמהלכן נדונו היבטים שונים של הליכי המעצר והשפיטה של קטינים.

על פניו, שינויים אלה נועדו לשפר את ההגנה הניתנת לקטינים במערכת המשפט הצבאית. ואכן, הגנה מיוחדת על קטינים בהליך הפלילי מקובלת בישראל ובמדינות אחרות בעולם בשל ההבנה שהמעצר וההליך המשפטי המתנהל נגדם – ובכלל זה הניתוק ממשפחותיהם, האלימות המופנית כלפיהם והשהייה הממושכת בבית הכלא – נחווים על ידם בעוצמה רבה יותר והשפעתן ארוכת טווח.

ואולם לשינויים שערכה ישראל ישנה השפעה שולית בלבד על זכויות הקטינים. מסתבר ששינויים תדמיתיים לחוד ומציאות לחוד: הנתונים העולים מהדו"חות שפורסמו על ידי גופים שונים לאורך תקופה של שנים, ובהתבסס על מתודולוגיות שונות, מצביעים כולם על ממצאים עובדתיים זהים המעידים על המשך הפגיעה השגרתית והשיטתית בזכויות הקטינים.

חלקו הראשון של הדו"ח מתאר את ההליך שעוברים קטינים פלסטינים מרגע המעצר ועד לשחרורם. בהמשך סוקר הדו"ח את השינויים העיקריים שעשתה המדינה ומבהיר מדוע אין בשינויים אלה כדי לשפר את ההגנה על זכויותיהם של הקטינים ואת היחס שלו הם זוכים. לבסוף בוחן הדו"ח את הפגיעה בקטינים בשלבים הראשונים של המעצר והחקירה, שכן בשל אופן התנהלותה של מערכת המשפט הצבאית – המתרחש בשלבים אלו מכריע את גורלם.

כוחות הביטחון הישראלים עוצרים אלפי פלסטינים בגדה המערבית מדי שנה, מכוחם של צווים צבאיים שבהם הצבא העניק לעצמו סמכויות מעצר גורפות: כל חייל וכל שוטר מוסמכים לעצור כל אדם, ללא צו מעצר, אם אותו אדם עבר עבירה או "שיש מקום לחשוד בו שעבר עבירה"¹.

מערכת המשפט הצבאית אמורה, לפחות באופן תיאורטי, לפקח על הדרך שבה מיישמת מערכת הביטחון את סמכויות המעצר הנתונות לה, לוודא שהיא אינה עושה בהן שימוש לרעה ושזכויות העצורים נשמרות. לכן מחייבים הצווים הצבאיים להביא את העצורים בכני שופט בתוך ימים ספורים מרגע מעצרו על מנת שייבחן אם יש הצדקה למעצר ויחליט אם לשחררו או להשאירו במעצר. ברוב המקרים של המקרים דורשת התביעה הצבאית להאריך את המעצר, והשופטים מקבלים דרישה זו. כך מוארך מעצרו של פלסטינים רבים באופן גורף ללא ביקורת שיפוטית עצמאית – כאשר זכויותיהם מופרות במהלך המעצר, החקירה וההליכים המשפטיים המתנהלים נגדם.

בעשור האחרון פורסמו כמה דו"חות המתארים את הפגיעה בזכויות קטינים במערכת המשפט הצבאית.² בין השאר, פרסם בצלם ביולי 2011 דו"ח שעסק בפגיעה בזכויות קטינים שנעצרו בחשד ליידי אבנים.³ כשנה לאחר מכן פרסמה קבוצה של עורכי דין בריטים דו"ח מקיף על הליכי המעצר, החקירה והמשפט של קטינים פלסטינים.⁴ בפברואר 2013 פרסם ארגון יוניסף דו"ח בנושא,⁵ ודו"ח נוסף פורסם על ידי ארגון DCI-Palestine באפריל 2016.⁶ במקביל ספגה ישראל ביקורת מכמה ועדות של האו"ם על אופן טיפולה בקטינים פלסטינים.⁷

1. סע' 31(א) לצו בדבר הוראות ביטחון (נוסח משולב) (יהודה והשומרון) (מס' 1651), התש"ע-2009 (להלן: צו בדבר הוראות ביטחון). ר' סע' 4 לצו בנוגע לסמכויות של שוטרים.
 2. הדו"ח כתוב בלשון זכר מאחר שרובם המכריע של הקטינים המועמדים לדין בבית המשפט הצבאי לנוער הם בנים, אולם מובן שכל הנאמר בו חל גם על קטינות העוברות תהליך זה.
 3. בצלם, ילד אסור ילד מותר – הפרת זכויותיהם של קטינים פלסטינים שנעצרו בחשד ליידי אבנים, יולי 2011.
 4. Children in Military Custody, June 2012.
 5. UNICEF, Children in Israeli Military Detention – Observations and Recommendations, February 2013.
 6. Defense for Children International – Palestine, No Way to Treat a Child – Palestinian Children in the Israeli Military Detention System, April 2016.
 7. Committee on the Rights of the Child, Concluding observations on the second to fourth periodic reports of Israel 4.7.13; Human Rights Committee, Concluding observations on the fourth periodic reports of Israel, 21.11.14. i

את עיניהם. במצב זה הם נלקחים על ידי החיילים, כאשר חלקם מועברים ישירות לחקירה וחלקם מוסעים ראשית למקום אחר ורק לאחר מכן נלקחים לחקירה. רבים מהקטינים דיווחו כי במהלך העברתם קיללו אותם החיילים, איימו עליהם ואף היכו אותם.

מרגע שנלקחו על ידי החיילים – בין אם מביתם ובין אם מהרחוב – הקטינים מנותקים מעולמם ומהוריהם. איש לא מידע אותם או את הוריהם לאן הם נלקחים, מה צפוי להם ומתי יוכלו לשוב לבתיהם. בכ-90% מהמקרים שבהם נלקחו הקטינים מבתיהם נמנעו החיילים מלמסור להורים את הסיבות למעצר של בנם, לאן לוקחים אותו ומתי יוכלו לראותו. כאשר קטינים נעצרו ברחוב, החיילים לא אפשרו להם להודיע על כך להוריהם כלל.

כ-80% מהקטינים דיווחו כי החוקרים לא יידעו אותם כנדרש על זכויותיהם עם תחילת החקירה – לא על זכותם להיפגש עם עורך דין ולא על זכותם לשמור על שתיקה במהלך החקירה. גם כאשר הודועה נמסרת, הקטינים לא תמיד מבינים את משמעותה והחוקרים לא טורחים להסבירה. לעתים דורשים החוקרים מהקטין שיספק להם מספר טלפון של עורך דין, וכאשר אין לו כזה – הם מתייחסים לכך כאילו ויתר על זכותו. במקרים אחרים אומר החוקר לקטין שהוא מתקשר עבורו לעורך דין, ואז מושיט את מכשיר הטלפון לנער, שכלל אינו מכיר את מי שהוא נדרש לשוחח איתו. כ-90% מהקטינים דיווחו כי החוקרים כלל לא אפשרו להם להיפגש עם עורך דין או לשוחח איתו לפני תחילת החקירה.

במקרים רבים מגיעים הקטינים לחקירה שעות ארוכות לאחר שנעצרו. חלקם הוכו במהלך שעות אלה, מאחרים נמנעו מזון או שתייה ועל אחרים אסרו החיילים ללכת לשירותים. מי

בשנים 2014 ו-2015 הגישה התביעה הצבאית 1,046 כתבי אישום נגד קטינים. 30 מתוכם (כמעט 3%) הוגשו נגד ילדים בני 12 ו-13, 261 (כ-25%) כתבי אישום הוגשו נגד בני 14 ו-15, ו-755 (כ-72%) – נגד נערים בגילאי 16 ו-17.⁸

יחסה של מערכת הביטחון – ובכלל זה של מערכת המשפט הצבאית – לקטינים מרגע מעצרם מתועד היטב. ממידע המתבסס על מאות תצהירים ועדויות שפרסמו ארגוני זכויות אדם – ובהם בצלם – במהלך השנים, וממידע שנמסר על ידי עורכי דין המייצגים קטינים פלסטינים בבתי המשפט הצבאיים, מצטיירת תמונה ברורה ואחידה בנוגע לשגרת המעצרים, החקירות וההליכים המשפטיים הננקטים נגד אותם קטינים. תמונה זו מעידה על פגיעה שיטתית, מערכתית ונמשכת בזכויותיהם, כמפורט להלן:⁹

יותר מ-40% מהקטינים נעצרו בביתם באמצע הלילה, בעת שישנו. לעתים המעצר נערך בצורה שקטה: החיילים דופקים בדלת, ממתנינים לפתיחתה, שואלים כמה שאלות, דורשים מההורים להעיר את בנם ומאפשרים לו להתלבש. במקרים אחרים הליך המעצר מלווה באלימות, כאשר החיילים פורצים את דלת הבית, דורשים להעיר את כל הדיירים – כולל ילדים קטנים – עורכים חיפוש בכל הבית ואף מכים חלק מהדיירים. לבסוף הם לוקחים אתם את הנער ויוצאים מהבית. תהא ההתנהלות אשר תהא, כניסת חיילים חמושים, לא פעם רעולי פנים, לתוך בית משפחה באמצע הלילה ומעצרו של אחד מבני הבית היא אירוע קשה ומפחיד, המטיל אימה על כל בני הבית.

למעט במקרים חריגים, החיילים אוזקים את ידיהם של הקטינים ברגע מעצרם או מיד לאחר יציאתם מהבית. מהדיווחים עולה כי בכ-80% מהמקרים החיילים גם מכסים

8. האגודה לזכויות האזרח, מעצר, חקירה והעמדה לדין של קטינים פלסטינים בשטחים הכבושים: עובדות ונתונים לשנת 2014, פברואר 2016; מעצר והעמדה לדין של קטינים פלסטינים בשטחים הכבושים: עובדות ונתונים לשנת 2015, ינואר 2017. האגודה לזכויות האזרח הגישה ב-17.11.11 בקשות למשטרה ולצבא על פי חוק חופש המידע לקבלת נתונים לשנת 2016, אולם הבקשות לא נענו עד לכתיבת דו"ח זה, על אף שחלפו פרקי הזמן הקבועים בחוק.

9. הנתונים שלהלן מתבססים על דו"ח DCIP, No Way to Treat a Child, לעיל הערה 6, המתבסס על 429 תצהירים שנגבו מקטינים שנעצרו בין השנים 2012 ל-2015; דו"ח של ארגון יוניסף, Children in Israeli Military Detention, (Bulletin No. 2), מפברואר 2015, המתבסס על 208 עדויות שנגבו מקטינים שנעצרו בין ינואר 2013 לספטמבר 2014; דו"ח של ארגון Military Court Watch, Monitoring the Treatment of Children held in Israeli Military detention, המתבסס על 187 תצהירים שנגבו מקטינים שנעצרו בשנים 2016 ו-2017; ועל מידע שאסף בצלם לקראת הדו"ח הנוכחי מ-60 קטינים שנעצרו בשנתיים האחרונות.

על פי הנהלים של בתי המשפט הצבאיים, לכל דיון – של קטינים ושל בגירים – רשאים להיכנס שני בני משפחה בלבד. על בני המשפחה נאסר להתקרב לנער, לחבקו או אף לשוחח אתו, אם כי ישנם שופטים המתירים זאת. בבית המשפט ישנו מתורגמן, אולם לא פעם מתקשים הקטינים להבין את המתרחש – בין אם בשל איכות התרגום, בשל הרעש באולם, או בשל העובדה שאף אחד לא טורח לפנות אליהם ולהסביר להם את המתרחש.

ככלל, הקטינים מוחזקים בכלא מרגע מעצרו ועד לסיום ריצוי עונשם. שחרור של קטינים בערבות – לפני הגשת כתב האישום או לאחריו – הוא אירוע נדיר, וגם אז יהיה מותנה בתשלום של אלפי שקלים.

בבתי המשפט הצבאיים אין עונשים חלופיים לעונש המאסר, שאליו מצטרפים בדרך כלל מאסר על תנאי וקנס גבוה. בהתחשב בכך, ובעיקר בעובדה שהקטינים נכלאים לכל אורך משפטם – כשהם מנותקים ממשפחותיהם ובלתי אפשרות להמשיך בלימודיהם – אין זה מפתיע שרובם מעדיפים להימנע ממשפט ממושך ובוחרים להודות באשמה ולחתום על עסקת טיעון. כך, בין השנים 2012 ל-2015 סגרו עורכי הדין של DCIP 297 תיקים, ש-295 מתוכם הסתיימו בעסקה.¹⁰

התנהלות זו מובילה לאחוזי הרשעה גבוהים מאוד בבתי המשפט הצבאיים: על פי נתונים רשמיים שנמסרו לאגודה לזכויות האזרח, אחוז ההרשעה של קטינים בשנים 2014 ו-2015 היה גבוה מ-95%.¹¹

שנלקחו ממיטותיהם באמצע הלילה מגיעים לחקירה במצב של עייפות קשה. כשהם במצב זה, דורשים מהם החוקרים להודות או למסור מידע על אחרים – ברוב המקרים תוך שהם צועקים עליהם, מאיימים עליהם ואף מכים אותם.

בסופה של החקירה נדרשים הקטינים לחתום על מסמך, שלטענת החוקרים כתובים בו הדברים שהם אמרו בחקירה – אלא שהמסמך כתוב בדרך כלל בעברית והקטינים אינם מבינים את תוכנו. בחלק מהמקרים החקירה מוקלטת, אולם רוב רובם של התובעים והשופטים אינם דוברים ערבית והם לומדים על שהתרחש בחקירה ממסמך זה בלבד.

רוב הקטינים שמסרו עדויות או תצהירים לארגוני זכויות אדם דיווחו כי במהלך המעצר הראשוני, ההעברה והחקירה עצמה, צעקו עליהם אנשי כוחות הביטחון, איימו עליהם, קיללו אותם או הפעילו נגדם אלימות פיזית: כ-70% מהקטינים דיווחו כי בשלבים אלה הפעלה נגדם אלימות פיזית וכ-65% מהם דיווחו על אלימות מילולית.

מרגע מעצרו ועד למתן גזר הדין יגיעו הקטינים פעמים רבות לבית המשפט הצבאי – בין אם לצורך הארכת מעצרו ובין אם לשם דיון בתיק עצמו. בדרך כלל, בבית המשפט הם יראו לראשונה את עורך דינם – שאתו יזכו לשוחח דקות ספורות לפני הדיון – ואת משפחתם. הקטינים מועברים לבית המשפט כשהם אזוקים בידיהם וברגליהם. בבית המשפט הם מוחזקים בחדר המתנה קטן במשך שעות ארוכות, משם הם נלקחים לדיון בעניינם ובסופו הם מוחזרים לחדר ההמתנה עד לסיום כל הדיונים בבית המשפט בנוגע לקטינים באותו היום. רק אז הם נלקחים חזרה – שוב, כשהם אזוקים בידיהם וברגליהם – לבית הכלא.

10. DCIP, No Way to Treat a Child, לעיל הערה 6, עמ' 50.
11. נתוני האגודה לזכויות האזרח, לעיל הערה 8.

משרד המשפטים בחר להמחיש מציאות זו בשלוש דוגמאות קיצוניות, שבהן קטינים היו מעורבים בהריגתם של ישראלים, שלאחריהן הוא מסכם:¹⁵

מציאות זו, שבה קטינים פלסטינים מעורבים בדרך כלל בפעילות פלילית – הן במעשי אלימות בעלי אופי זניח והן למרבה הצער, במעשי אלימות חמורה ובדרך כלל קטלנית – היא עדינה מאוד, בעיקר בהתחשב במצב הביטחוני. היא מחייבת מערכת פלילית שתאזן כראוי את צורכי המדינה להגן על חיי אדם ועל הביטחון ולהבטיח (ככל הניתן) את הסדר באזור, ובמקביל לשמור על זכויות הקטין שנעצר או שהואשם.

המדינה מציינת כי במהלך השנים בוצעו רפורמות משמעותיות, הן בצווים הצבאיים והן בפרקטיקה הנוהגת בבתי המשפט הצבאיים. שינויים אלה נעשו בעקבות עבודתה של ועדה בין-משרדית, שהוקמה ב-2008, בראשות המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט פלילי) ובהשתתפות נציגים מהפרקליטות הצבאית, מבתי המשפט, מהמטרה, משרות בתי הסוהר ומהשב"כ.¹⁶ הוועדה הוקמה בעקבות השינויים הנרחבים שהוכנסו אז בחוק הנוער הישראלי – שאינו חל בגדה המערבית – במטרה לבחון אילו מהשינויים ניתן להחיל גם בבתי המשפט הצבאיים. אלה הם שלושת השינויים המשמעותיים שעליהם מצביעה המדינה:¹⁸

1. הקמת בית משפט צבאי לנוער

בית המשפט הצבאי לנוער החל לפעול ב-29.7.09 – בשלב הראשון באופן זמני, מתוקף "הוראת שעה", וב-2013, לאחר ארבע שנים של פעילות, באופן קבוע.¹⁹ עם הקמתו מסר דובר צה"ל כי "למרות שמערכות משפט הקמות מכוח דיני

גורמים רשמיים חוזרים וטוענים כי מערכת בתי המשפט הצבאיים מייחסת חשיבות רבה לשמירה על זכויות קטינים ופועלת כדי להגן עליהן. יחידת בתי המשפט מסרה כי "למיטב ידיעתנו, אין אחריות להקפדה דומה על זכויות קטינים, במערכות משפטיות העוסקות באכיפת חוק באזורי סכסוך, או במערכות הפועלות מכח דיני התפיסה הלוחמתית".¹² במסמך מקיף מטעם משרד המשפטים, שפורסם באוגוסט 2014 – באנגלית בלבד – נאמר:

מדינת ישראל מייחסת חשיבות רבה לחיזוק ולקידום ההגנה המועננת לקטינים במערכת המשפט הצבאית בגדה המערבית, כשבמקביל היא לוקחת בחשבון את הנסיבות הייחודיות ואת המצב הביטחוני בגדה המערבית.¹³

במסמכים רשמיים מסבירה המדינה כי ההתמודדות עם קטינים פלסטינים כרוכה בקשיים רבים, שכן מדובר באוכלוסייה מוסתת ואלימה, הנאשמת בעבירות קשות וחמורות ופועלת בתוך סביבה עוינת. דוגמה לתפיסה זו מצויה באותו מסמך של משרד המשפטים, תחת הכותרת "מעורבות קטינים בפעולות טרור":¹⁴

נוכחותם של ארגוני טרור מורגשת היטב בגדה המערבית; אחת ממטרותיהם העיקריות היא להחדיר תחושת שנאה נגד מדינת ישראל ואזרחיה באמצעות אינדוקטרינציה של האוכלוסייה, החל מגיל הגן ועד הגיעם לבגרות. חינוך זה מוביל לפעולות אלימות שגרתיות, החל מידי אבנים וזריקת בקבוקי תבערה, ועד להתקפות חמושות ופעולות טרור אלימות, המכוונות נגד אנשי כוחות ביטחון ואזרחים כאחד... הסכנה והנזק הנגרמים בגין מעשיהם בדרך כלל זהים לאלה שהיו נגרמים אילו היו נעשים על ידי בגירים.

12. תגובת יחידת בתי המשפט לדו"ח בצלם, ילד אסור ילד מותר, לעיל הערה 3. ר' גם תגובת דובר צה"ל ומשרד המשפטים לדו"ח האגודה לזכויות האזרח, שלטון אחד – שתי מערכות חוק, אוקטובר 2014.

13. Ministry of Justice, The Legal Counseling and Legislation Department (International Law), *Palestinian Minors in Military Juvenile*. 14. Justice System, 5.8.14. (להלן: *משרד המשפטים*), סעי' 1 ו' (תרגום שלנו).

14. שם, סעי' 13-15.

15. שם, סעי' 16-17.

16. שם, סעי' 10.

17. תיקון מס' 14 לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971.

18. לרשימה המלאה של השינויים שהמדינה מציינת ר' *משרד המשפטים*, לעיל הערה 13.

19. צו מס' 1644, צו בדבר הוראות בטחון (הוראת שעה) (תיקון מס' 109) 29.7.09. הצו הוארך מדי שנה עד שהפך לקבוע בצו בדבר הוראות ביטחון (תיקון מס' 35) (יהודה והשומרון), התשע"ד-2013. כיום סעיפים 148-137 לצו בדבר הוראות ביטחון.

המעצר והשחרור המנוהלים נגד הקטינים לפני הגשת כתב האישום או לאחריו. הליכים אלה מתקיימים בבתי המשפט הצבאיים הרגילים, אם כי השופטים נוהגים להפריד את הדיונים בעניינם של קטינים מאלה של בגירים.

2. מעורבות ההורים בהליך

לטענת המדינה, במהלך השנים תוקנו הצווים הצבאיים כך שיכירו במקומם של ההורים בהליך הצבאי-פילי המתנהל נגד ילדיהם. השופט יכול להורות שהם יהיו נוכחים בדיון ונתונה להם הזכות "לחקור עדים ולהשמיע טענות במקום הקטין או יחד איתו". בנוסף, כל בקשה שהקטין (או בא כוחו) רשאי להגיש – רשאים להגיש גם ההורים.²⁴

אל"מ נתנאל בנישו, נשיא בית המשפט הצבאי לערעורים, פרסם נוהל הקובע כי "להורים בהליך השיפוטי של קטין שמור תפקיד מרכזי" וכי "ההורים מהווים חלק בלתי נפרד מההליך המשפטי בעניינם של קטינים על כל המשתמע מכך". אל"מ בנישו הבהיר כי "מתוך מטרה לבצר את מעמד ההורה בהליך השיפוטי ואת שיתופו בתהליכי שיקום הקטין, בדיונים בעניינם של קטינים יאפשר השופט להורה הנאשם להתייחס לתוכן הדיון, בכל שלב".²⁵

בספטמבר 2011 הוכנסו תיקונים נוספים בצווים הצבאיים, שקבעו כי בכפוף לכמה חריגים המפורטים בצו ישנה חובה להודיע להורי הקטין – בהתאם לפרטים שמסר הקטין – על הבאתו לחקירה. אם לא ניתן לאתר את ההורה במאמץ סביר, יש להודיע על כך לאדם בגיר אחר שהקטין מסר את פרטיו.²⁶

מלחמה, אינן כוללות הוראות מיוחדות לשיפוט קטינים בנפרד, בשונה האחרונה הוקם בית משפט לנוער באופן ששיפר את ההגנה על זכויות הקטינים²⁰. במסמך אחר, כתבה הפרקליטות הצבאית:

חשיבותו של התיקון היא בראש ובראשונה ברמה ההצהרתית. הוא נועד לשקף את התפיסה המשפטית המבקשת לעגן בחקיקה את זכויותיו של קטין כנאשם בביצוע עבירות, תוך התחשבות בעיקרון טובת הקטין... מלבד המישור ההצהרתי, החשוב כשלעצמו, התיקון כולל לא מעט הוראות מעשיות וחשובות הנוגעות לאופן ניהול הליכי המשפט של קטינים עד גיל 16.²¹

בצו להקמת בית המשפט הצבאי לנוער נקבע, לראשונה בחקיקה הצבאית, שקטין הוא כל מי שטרם מלאו לו 16 – על אף שבפועל השופטים נהגו לדון בו בתיקים של נאשמים עד גיל 18.²² בספטמבר 2011 נקבע באופן רשמי שקטין הוא מי שטרם מלאו לו 18.²³

הצו הצבאי הסמיך את השופטים למנות סניגור לקטינים שהוגש נגדם כתב אישום, "אם טובת הקטין מצדיקה זאת", וכן לבקש תסקיר של קמ"ט רווחה במנהל האזרחי לאחר הרשעת הקטין ולפני גזירת העונש. על התסקיר לכלול מידע בנוגע לרקע של הקטין, משפחתו, מצבו הכלכלי והבריאותי וכל נסיבה אחרת שרלוונטית לצורך קביעת עונשו. הדו"ח יכול להתייחס גם לאפשרויות השיקום של הקטין.

על פי הצו, בבית המשפט הצבאי לנוער מתנהלים רק הליכי השיפוט הנוגעים לתיקים עצמם – והוא אינו עוסק בהליכי

20. תגובת דובר צה"ל לדו"ח בצלם, **ילד אסור ילד מותר**, לעיל הערה 3.
21. הפרקליטות הצבאית, **הקמת בית משפט צבאי לנוער באיו"ש**, 26.8.09 (ר' אתר האינטרנט של הפרקליטות הצבאית <http://www.law.idf.il/164-3161-he/Patzar.aspx?pos=460>).
22. **משרד המשפטים**, לעיל הערה 13, סע' 18.3.
23. צו בדבר הוראות ביטחון (תיקון מס' 10) (יהודה והשומרון) (מס' 1676), התשע"א-2011 מיום 27.9.11.
24. סע' 147 לצו בדבר הוראות ביטחון.
25. בית המשפט הצבאי, "דיונים בעניינם של קטינים - נוהל", 19.11.14.
26. צו בדבר הוראות ביטחון (תיקון מס' 10) (יהודה ושומרון) (מס' 1676), התשע"א-2011. התיקונים הפכו לסעיפים 136א – 136ג לצו בדבר הוראות ביטחון. ר' גם **משרד המשפטים**, לעיל הערה 13, סע' 18.4.

3. קיצור תקופות המעצר לקטינים

בעקבות כמה עתירות שהוגשו לבג"ץ, קוצרו חלק מתקופות המעצר שנקבעו בצווים הצבאיים החלים על תושבי השטחים.²⁷ שינויים אלה הוכנסו בשלבים, באמצעות צווים צבאיים שונים, שהאחרון שבהם אמר להיכנס לתוקף במאי 2018.²⁸ בתיקונים הראשונים לא קבעה המדינה תקופות מעצר שונות לקטינים, אלא רק הבחינה בין חשודים ב"עבירות ביטחון" לחשודים ב"עבירות שאינן עבירות ביטחון". רק בשלב מאוחר יותר, ובלחץ בית המשפט העליון, נעשתה הבחנה בין קטינים לבגירים.

קיצור תקופות המעצר לקטינים התייחס לשלושה מצבים:

- הבאה ראשונית בפני שופט: לפני קיצור תקופות המעצר קבעו הצווים הצבאיים כי יש להביא פלסטינים שנעצרו, בכל הגילאים, בפני שופט בתוך שמונה ימים. כיום יש להביא קטינים בני 12 עד 14 בפני שופט בתוך 24 שעות, ובני 14 עד 16 – בתוך 48 שעות. בני 16 ו-17, בדומה לבגירים, מובאים בפני שופט בתוך 48 שעות בעבירות שלא הוגדרו "עבירות ביטחון" ובתוך 6% שעות ב"עבירות ביטחון". הצווים מאפשרים להכפיל תקופות אלה בשל "צורכי החקירה".²⁹

• הארכת המעצר טרם הגשת כתב אישום: בעבר ניתן היה להאריך את מעצרו של עציר פלסטיני ב-30 ימים בכל פעם, עד לסך של 90 ימים. לאחר מכן, יכול היה בית המשפט לערעורים להאריך את המעצר בשלושה חודשים נוספים בכל פעם. כיום ניתן להאריך את מעצרו של קטינים ב-15 יום, ולאחר מכן בעשרה ימים בכל פעם, עד לסך של 40 ימים. בית המשפט לערעורים יכול להאריך תקופה זו ב-90 ימים נוספים בכל פעם.³⁰

• משך המעצר עד תום ההליכים: בעבר, אם נאשם הוחזק במעצר עד תום ההליכים לאחר הגשת כתב האישום נגדו ומשפטו לא הסתיים כעבור שנתיים, הייתה חובה להביא בפני בית המשפט הצבאי לערעורים, שהיה מוסמך להורות על הארכת המעצר בשישה חודשים בכל פעם. כיום קטינים שנמצאים במעצר עד תום ההליכים ומשפטם לא הסתיים לאחר שנה, מובאים בפני בית המשפט לערעורים, שיכול להאריך את המעצר בשלושה חודשים בכל פעם.³¹

27. בג"ץ 3368/10, משרד האסירים הפלסטינים ואח"נ. שרה ביטחון ואח"נ ובג"ץ 4057/10, האגודה לזכויות האזרח בישראל נ. מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון, ר"ג. גם משרד המשפטים, לעיל הערה 13, סע' 18.5 וסע' 18.6. לסקירה של ההליכים בעתירות אלה ר' באתר האגודה לזכויות האזרח: <https://www.acri.org.il/he/2664>.
28. צו בדבר הוראות ביטחון (תיקון מס' 16) (יהודה והשומרון) (מס' 1685), התשע"ב-2012; צו בדבר הוראות ביטחון (תיקון מס' 25) (יהודה והשומרון) (מס' 1711), התשע"ב-2012; צו בדבר הוראות ביטחון (תיקון מס' 34) (יהודה והשומרון) (מס' 1726), התשע"ב-2012; בנוגע לתיקונים האמורים להיכנס לתוקף במאי 2018 ר' הודעת המדינה מיום 30.3.17 בבג"ץ 3368/10 ובג"ץ 4057/10, שם.
29. סע' 13ב לצו בדבר הוראות ביטחון. ב-1.5.18 אמורים להיכנס לתוקף תיקונים נוספים, ולפיהם בני 12 עד 14 המואשמים בעבירות שאינן עבירות ביטחון יובאו בפני שופט בתוך 12 שעות, ובני 14 עד 18 – בתוך 24 שעות. קטינים בני 16 עד 18 החשודים ב"עבירות ביטחון" יובאו בפני שופט בתוך 72 שעות (שאותן ניתן יהיה להכפיל).

30. סעיף 337 ו-38 לצו בדבר הוראות ביטחון. החל מ-1.5.18 ניתן יהיה להאריך את מעצרו של קטינים בגילאים 12 עד 14, החשודים בעבירות שאינן עבירות ביטחון, בעשרה ימים בכל פעם, עד לסך של 40 ימים. לגבי כלל הקטינים – יוכל בית המשפט לערעורים להאריך את המעצר ב-45 ימים בכל פעם.
31. סעיף 44 לצו בדבר הוראות ביטחון. החל מ-1.5.18, תקוצר תקופה זו עוד: לגבי קטינים החשודים בעבירות ביטחון – לתשעה חודשים, ובעבירות שאינן עבירות ביטחון – לשישה חודשים. בשני המקרים יוכל בית המשפט לערעורים להאריך את המעצר בשלושה חודשים נוספים בכל פעם.

השפעתם של ה"שיפורים" במערכת המשפט הצבאית

על זכויות הקטינים

השוואת הדברים שלעיל לעקרונות העומדים בבסיס מערכת המשפט הצבאית חושפת את הפער העצום בין המערכות ומערערת את הלגיטימיות של מערכת המשפט הצבאית – החל בכך שההתמקדות בנער, באינדיבידואל, עומדת בניגוד מוחלט לדברים של גורמים רשמיים שהובאו לעיל בנוגע לכל הקטינים הפלסטינים (ללא שמץ ראייה או בסיס עובדתי כלשהו) ולפיהם מדובר באוכלוסייה עוינת ומוסתת.

בהתחשב בכך שזהו האופן בו נתפסים קטינים פלסטינים בעיני גורמים רשמיים, אין זה מפתיע שהשינויים שעשתה המדינה בצווים הצבאיים ובפרקטיקה של בתי המשפט לא שיפרו את ההגנה על זכויות הקטינים בבתי המשפט.

1. תפקידו של בית המשפט הצבאי לנוער מתמצה באישור עסקאות טיעון

המדינה מתייחסת לבית המשפט הצבאי לנוער כאל ציון דרך בשמירה על זכויות קטינים במערכת המשפט הצבאית. הקמתו של בית המשפט הצבאי לנוער משמעותית אולי "ברמה ההצהרתית", כפי שציינה הפרקליטות הצבאית, אולם בפועל, הקמתו לא שיפרה את ההגנה על זכויותיהם של הקטינים המועמדים לדין.

סמכותם של בתי המשפט הצבאיים לנוער אינה כוללת דיון בהארכת מעצרם של הקטינים – לפני הגשת כתב האישום או לאחריו. זאת, למרות שאין לכך כל הצדקה מהותית ומדובר בחלק משמעותי בהליך המשפטי הננקט נגדם. דיונים בהארכות המעצר נערכים בבתי המשפט הצבאיים הרגילים, אולם כאשר בין העצורים ישנו קטין, השופט מוציא את העצורים הבגירים ואת הנוכחים בקהל מהאולם ודן בעניינו בנפרד, תוך שהוא משנה את הכותרת שעל ההחלטה: במקום

האמנה הבינלאומית לזכויות הילד קובעת כי העיקרון של טובת הילד הוא עיקרון "ראשון במעלה", וכי יש להתחשב בו בכל החלטה הנוגעת לקטינים. האמנה אוסרת על הטלת עונש מוות או מאסר עולם על מי שביצע עבירה בהיותו קטין ומדגישה כי מאסר או מעצר של קטינים יהיו תמיד האמצעי האחרון וייעשו רק בהיעדר כל ברירה אחרת. כאשר בכל זאת מתקבלת החלטה לשלול את חירותם של קטינים – יש לשמור על זכותם לחינוך, לקשר עם משפחתם, ליחס מכבד ולתחושת ערך עצמי ולאפשר להם גישה מהירה לעזרה משפטית.³²

מערכות משפט לנוער – במדינות רבות בעולם ובהן ישראל – מבוססות על עקרונות אלה. מטרתן לצמצם את הפגיעה בקטינים בהליך הפלילי, מתוך הבנה שקיים הבדל מהותי בין קטינים לבין בגירים: הן ביכולתם להבין את מעשיהם והן ביכולתם להתמודד עם ההשלכות של ההליך הפלילי המתנהל נגדם.

בבסיסו של חוק הנוער הישראלי, שעבר שינויים נרחבים ב-2009, עומדים עקרונות דומים. בדבריה להצעת החוק נכתב כי מטרתו לשקף את התפיסה של האמנה הבינלאומית לזכויות הילד ושל חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו:

תפיסה זו מבקשת להגן על זכויותיו של קטין כחשוד וכנאשם בביצוע עבירות, תוך התחשבות בכשריו המתפתחים, ובעקרון-העל של טובת הקטין, כמו גם בשאיפה, העומדת בבסיסו של החוק להחזיר נער עבריין למוטב באמצעות דרכי הטיפול והענישה המפורטות בו... העקרון העומד בבסיס הצעת החוק הוא שיפור ההגנה על זכויותיו של קטין חשוד או נאשם, ומתן דגש לזכויות נוספות של קטין כאמור, שעד היום לא קיבלו ביטוי בחקיקה.³³

32. האמנה בדבר זכויות הילד, סעי' 3, 37 ו-40. ישראל חתומה על האמנה ואשררה אותה. להרחבה ר' בצלם, ילד אסור ילד מותר, לעיל הערה 3, עמ' 7-8.
33. הצעת חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תיקון מס' 14), התשס"ו-2006.

"בית המשפט הצבאי ביהודה" נכתב "בית המשפט הצבאי לנוער ביהודה". אותו שופט, אותו אולם, אותו הליך, אותה שורה תחתונה – רק הכותרת שונה.

לבתי המשפט הצבאיים לנוער נותר לדון בתיקים עצמם, ואולם דיונים כאלה כמעט שאינם מתקיימים בשל אופן התנהלותה של מערכת המשפט הצבאית, כמפורט להלן:

שיעור ההרשעות במערכת בתי המשפט הצבאיים נוסק למאה אחוזים.³⁴ זאת לא בשל יעילות התביעה הצבאית בהוכחת אשמתם של הנאשמים, אלא בזכות העובדה שרובם המכריע של התיקים נסגר בעסקת טיעון שנערכת בין ההגנה לבין התביעה, במסגרתה מוחקת התביעה בדרך כלל חלק מסעיפי האישום, הנאשם מודה בסעיפים האחרים והצדדים מסכמים על גזר הדין – כולל על משך המאסר וגובה הקנס. נכונותם של רבים כל כך מהנאשמים לחתום על עסקאות כאלה נובעת ממדיניות המעצרים הנהוגה בבתי המשפט הצבאיים.

כך, מנתונים שפורסמו עולה כי כ-70% מהקטינים שנגדם הוגשו כתבי אישום נמצאים במעצר עד תום ההליכים.³⁵ זהו מעצר הנמשך עד לסיום כל ההליכים המשפטיים, לאחר סיום החקירה והגשת כתב האישום. ככזה, מעצר עד תום ההליכים אינו ריצוי של עונש מאסר, אלא כליאה של אדם שטרם נגזר דינו ושאמור להיות בחזקת חף מפשע. לכן אמור אמצעי זה להיות חריג, ולהינקט רק בהיעדר כל ברירה אחרת.

אלא שהתביעה הצבאית דורשת מעצר עד תום ההליכים כעניין שבשגרה. הפרקליטות הצבאית אף הודתה כי בעבירות של יידי אבנים – העבירה השכיחה ביותר שבגינה מועמדים קטינים לדין – התביעה דורשת מעצר עד תום ההליכים כמדיניות ה"עולה בקנה אחד עם פסיקת בית המשפט העליון" ותואמת את "הנחיית פרקליט המדינה החלה על רשויות האכיפה בישראל".³⁶ זאת, בלי קשר לנסיבות של הנאשם הספציפי שעניינו נדון בפני בית המשפט.

בתי המשפט הצבאיים דנים במעצרים עד תום ההליכים בהתאם לשלושת התנאים שנקבעו בחוק הישראלי: קיומן של "ראיות לכאורה", קיומה של "עילת מעצר" והיעדר חלופת מעצר מתאימה. ואולם השופטים הצבאיים המירו תנאים אלה בשורה של חזקות אשר מרוקנות אותם מתוכן ומעקרות את מהותם כהגבלות משמעותיות בהליך האישור של מעצר עד תום ההליכים. בפועל מציבים השופטים בפני התביעה רף כה נמוך כדי לצלוח את הדרישה ל"ראיות לכאורה", עד שכל הודאה או הפללה – גם אם הן מפוקפקות ומלאות סתירות – מספיקות כדי לחצותו.

את הדרישה לקיומה של "עילת מעצר" המירו השופטים הצבאיים בשורה של חזקות, המשחררות את התביעה מחובתה להציג ראיות המוכיחות שקיימת עילת מעצר באשר לנאשם הספציפי שבעניינו דן בית המשפט. בשורה ארוכה של פסקי דין קבעו השופטים כי "עילת המסוכנות" מתקיימת ברוב העבירות שבגינן מועמדים קטינים פלסטינים לדין, לרבות במקרים של יידי אבנים חד פעמי וגם כשמדובר בקטינים בני 14 בלבד. כשמדובר ב"הפרת סדר המונית" או ביידי אבנים לעבר כביש או כלי רכב – "עילת המסוכנות" אף גוברת. במקביל קבעו בתי המשפט כי ברובם המכריע של המקרים קיימת גם "עילת הימלטות מהדין", בשל מגוריהם של הנאשמים בשטחי A או B.³⁷

גם בנוגע לחלופת מעצר קבעו שופטי בתי המשפט הצבאיים חזקה כי בשורה של עבירות – ובכללן יידי אבנים – לא ניתן לאיין את המסוכנות בחלופת מעצר, למעט במקרים חריגים. גורמים רשמיים מצדיקים זאת בהעדרן של חלופות הולמות – הן בשל העדר שיתוף פעולה מצד הנאשמים, משפחותיהם והרשות הפלסטינית, והן בשל העובדה שהסביבה ממנה באים הנאשמים תומכת בהם.³⁸

34. נתוני האגודה לזכויות האזרח, לעיל הערה 8. לנתונים ישנים יותר ר' בצלם, **ילד אסור ילד מותר**, לעיל הערה 3, עמ' 45.
35. **משרד המשפטים**, לעיל הערה 13, סעי' 29; נתוני האגודה לזכויות האזרח, לעיל הערה 8; ד"ח DCIP, **No Way to Treat a Child**, לעיל הערה 6, עמ' 49.
36. תגובת הפרקליטות הצבאית לד"ח בצלם, **ילד אסור ילד מותר**, לעיל הערה 3.
37. לכירוס של החזקות השונות, ר' בצלם, **עצור עד שלא הוכחה חפותו – מעצר עד תום ההליכים בבתי המשפט הצבאיים בנדה המערבית**, יוני 2015.
38. תגובת דו"צ לד"ח בצלם, **ילד אסור ילד מותר**, לעיל הערה 3, סעיפים 36-37. ר' גם אנשיל ספר, "בעקבות ביקורת מצד ארגוני זכויות האדם: פלסטינים יוגדרו כקטינים עד גיל 18", **הארץ**, 10.11.5. ר' גם **משרד המשפטים**, לעיל הערה 13, סעי' 29.

שנית, מאחר שברוב המכריע של המקרים לא מתקיים הליך משפטי, אלא נחתמת, כאמור, עסקת טיעון בין הקטין לבין התביעה, יכולתם של ההורים להיות מעורבים במשפט – למשל בהגשת מסמכים לבית המשפט או בחקירה של עדים – כלל אינה קיימת. עורך הדין רשאי להתייעץ עם בני המשפחה במהלך הדיון – ובחלק מהמקרים השופט בעצמו פונה אליהם – אולם בשלב זה השפעתם מינימלית.

3. לקיצור תקופות המעצר אין השפעה על מעצרי הקטינים

תקופות המעצר הקבועות בחוק לצורך ביקורת שיפוטית קוצרו בשנים האחרונות, אולם אלה לא צמצמו את מספרם של הקטינים העצורים ואין לכך השפעה על זכויותיהם של קטינים המועמדים לדין במערכת המשפט הצבאית.³⁹

ראשית, התקופות הקבועות כיום בצווים הצבאיים ניתנות להארכה בקלות יחסית, והן עדיין ארוכות בהשוואה לאלה הקיימות בישראל. לקיצור אין משמעות לגבי קטינים בני 16 עד 18, שכן ממילא רוב העבירות שבהן הם מואשמים נחשבות ל"עבירות ביטחון". נוסף על כך, הצו אינו קובע כל הגבלה על מעצר קטינים עד תום ההליכים, בניגוד לאיסור בחוק הישראלי על מעצר כזה של ילדים מתחת לגיל 14.⁴⁰

ואולם הסיבה העיקרית לכך שלקיצור תקופות המעצר אין השלכות על המציאות נעוצה בכך שלקיצור יכולה להיות משמעות רק במערכת המקיימת ביקורת שיפוטית מהותית על כל החלטת מעצר. מערכת המשפט הצבאית – לרבות בתי המשפט הצבאיים לנוער – אינה כזו. המדינה קיצרה אמנם את תקופות המעצר, אולם היא נמנעה מלקבוע עקרונות מחייבים – בדומה לאלה הקבועים במשפט הבינלאומי, ושאומצו במשפט הישראלי – ולפיהם מעצר של קטין הוא מהלך חריג שיש להורות עליו רק בהיעדר כל ברירה אחרת. במקום זאת, בבתי המשפט הצבאיים מעצרים של קטינים פלסטינים הוא חלק משגרת העבודה, והחזקות שקבעו השופטים הצבאיים מובילות להשאתם במעצר לתקופות ארוכות.

האיום במעצר עד תום ההליכים הוא אחד הגורמים העיקריים לכך שקרוב למאה אחוזים מהתיקים נסגרים בעסקאות טיעון.³⁹ ניהול משפט הוכחות מתוך הכלא כרוך בקשיים רבים ובנסיעות מפרכות לבית המשפט וממנו. בנוסף, הנאשמים יודעים כי אם ירשעו ממילא ייגזר עליהם עונש מאסר, וכי גם אם יזוכו בסופו של ההליך – והסיכוי לכך אפסי – הם עלולים בינתיים לשהות במעצר תקופה זהה לזו שתיגזר עליהם במסגרת עסקת טיעון, או אף ארוכה ממנה.

מציאות זו מובילה לכך שהתביעה אינה נדרשת – למעט במקרים חריגים – לנהל משפטי הוכחות, שבמסגרתם עליה להציג ראיות להוכחת אשמתו של הקטין ולאפשר לו להפריכן באמצעות חקירת העדים והצגת ראיות חלופיות. כך, תפקידו של בית המשפט הצבאי לנוער מתמצה באישור עסקאות הטיעון שכבר סוכמו בין התביעה להגנה. השופטים מציינים אמנם שהם אינם כבולים להסדר הטיעון, אולם נדירים המקרים שהם התערבו בהסדר בפועל. כך הפך בית המשפט הצבאי לנוער לחסר משמעות בתהליך המשפטי של הקטינים המועמדים בו לדין.

2. ההורים עדיין מודרים מההליך

לטענת המדינה, התיקונים שנעשו בצווים הצבאיים מאפשרים מעורבות גבוהה של הורי הקטין ומעניקים להם "תפקיד מרכזי" בהליך המשפטי המתנהל נגדו. ואולם גם כאן מדובר בשינויים סמליים וחסרי משמעות.

ראשית, מידת המעורבות שמאפשרים הצווים והנהלים החדשים היא מלכתחילה מינימלית ואינה כוללת, למשל, את זכותם של ההורים להיות נוכחים בחקירת ילדם. אפילו למעורבות מוגבלת זו נקבעה שורה ארוכה של חריגים, המאפשרים לא להודיע כלל להורים על מעצרו של בנם ועל חקירתו, למשל אם הקטין לא מסר את פרטי ההורים. הצו גם מאפשר לא למסור הודעה כזו להורים אם קיים "חשד סביר" לשיבוש הליכי חקירה, או אם הדבר עלול "לפגוע בביטחון האזור". התיקון אינו מפרש מונחים אלה ומשאיר שיקול דעת נרחב לחוקרים.⁴⁰

39. No Way to Treat a Child, DCIP, לעיל הערה 6, עמ' 50. ר' גם בצלם, **ילד אסור ילד מותר**, לעיל הערה 3, עמ' 44-46; בצלם, **עצור עד שלא הוכחה פנותו**, לעיל הערה 37, עמ' 41-43.
40. סע' 136 ו-136ב לצו בדבר הוראות ביטחון.
41. לנתונים השוואתיים לאורך השנים ר' אתר בצלם: https://www.btselem.org/index.php/hebrew/statistics/minors_in_custody
42. סע' 101(ו) (א) לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971.

השלב המכריע: המעצר הראשוני והחקירה

1. עמדת המדינה: ננקטו צעדים כדי למנוע פגיעה בקטינים במעצר הראשוני ובחקירה

השינויים בצווים הצבאיים שפורטו לעיל אמנם אינם נוגעים לשלבים הראשונים של המעצר, אולם המדינה טוענת כי ננקטו צעדים משמעותיים אחרים על מנת להבטיח את ההגנה על זכויות הקטינים בתקופה זו:

• באפריל 2013 קבע אלוף פיקוד המרכז כי יש לתת להורים של כל קטין שנעצר טופס, בערבית ובעברית, שבו פירוט הסיבות למעצר ומידע לאן לוקחים אותו, כולל מספר טלפון לברורים. בנהלים נקבע כי יש לשמור עותק של הטופס בתיק החקירה של הקטין.⁴⁴

• במאי 2013 שלח יועמ"ש איו"ש מכתב למשטרה, למשטרה הצבאית ולכל מפקדי האוגדות והחטיבות הפועלים בגדה, שבו הובהרו הנהלים הנוגעים למעצרי קטינים. במכתב נאמר כי יש לכסות את עיני הקטין רק אם יש בכך צורך ביטחוני; שאיזוק הידיים ייעשה בהתאם לשיקול דעתו של מפקד הכוח העוצר; שיש לשלוח את הקטין לבדיקה רפואית עם הגעתו למתקן המעצר ולספק לו טיפול רפואי ככל שיידרש; שיש להודיע באופן מיידי למשפחת הקטין על הסיבות למעצר, בהתאם לטופס שחילק אלוף הפיקוד; וכי יש לחקור את הקטין בהקדם האפשרי, כדי לאפשר בדיקה מהירה של החשדות נגדו.⁴⁵

• הצבא טוען כי הוא משקיע מאמצים רבים כדי להעביר את המסרים העוסקים בהגנה על קטינים לכל שרשרת הפיקוד – הן בתדרוכים שגרתיים והן בהכשרות ייעודיות. הצבא הכין תוכנית עבודה מפורטת, שכוללת הקצאת משאבים לנושא זה.⁴⁶

משרד המשפטים גם הסביר במסמך שפרסם כמה מהיבטים הכרוכים בפעולות המעצר:

בשל דרך עבודתה של מערכת המשפט הצבאית שפורטה בפרקים הקודמים – ובראשה ההימנעות העקבית מניהול משפטי הוכחות ובמקום זאת ההסתמכות על עסקאות טיעון – השגתן של הודאה מהקטין או של עדות מרשיעה מצד נערים אחרים היא המכריעה את גורלו של התיק. ואכן, המערכת הצבאית החוקרת את הקטינים מקדישה לכך את השעות והימים הראשונים שלאחר המעצר. כך תיאר זאת השופט הצבאי לשעבר, אל"מ אילן כץ:

יש תפיסה בחקירות שאומרת שקודם כל בוא נוציא הודאה מהנאשם. זה הכי טוב. מה שופט צריך, אתה לא מעריך ראיות. ברגע שיש לך הודאה, המשפט שלך גמור. אתה צריך "דבר מה" ובזה נגמר העניין. יש הרשעה פה. כשאתה הולך על ראיות נסיבתיות, על עדי ראיה – אתה אף פעם לא יודע איך המשפט יתפתח. ברגע שיש הודאה, קודם כל הרצון האישי, גם של החוקר, הוא תמיד שהנאשם יודה. זה עושה לך את העסק הרבה יותר פשוט. אתה גומר את החקירה יותר מהר.⁴³

השינויים שפורטו בפרקים הקודמים מתמקדים במתרחש בבתי המשפט הצבאיים עצמם, אך תשומת הלב הרבה שמקדישה להם המדינה אינה אלא הסחת דעת מהעיקר, משום שהם אינם נוגעים לשלבים הקריטיים של המעצר הראשוני והחקירה שלאחריו, שלכך מוקדש הפרק הנוכחי. שלבים אלה כרוכים בפגיעה קשה בקטינים, העוברים את התהליך כשהם מבודדים לחלוטין, ללא ליווי של הוריהם או של עורך דין, וכשאין לצדם אף מבוגר שדואג לאינטרסים שלהם, מסביר להם מה עתיד להתרחש ומבהיר להם את זכויותיהם. במקום זאת, הם מוקפים בנציגים מבוגרים של המדינה שכובשת אותם ושחלקם אף אינו דובר את שפתם – שכל מטרתם היא לגרום להם להודות ולמסור מידע.

המדינה מכחישה שישנה פגיעה בקטינים בשלבים ראשוניים אלה וטוענת שנוהלי הצבא אוסרים על כך. המדינה אף טוענת כי בתי המשפט הצבאיים מתייחסים לפגיעות כאלה, אם התרחשו, בחומרה ולא פעם אף מורים על שחרור הקטינים. כפי שיפורט להלן, לטענות אלו אין שחר.

43. מתוך הסרט שלטון החוק. להרחבה בנוגע לחשיבות ההודאות וההפלטות בבתי המשפט הצבאיים ר' בצלם, עצור עד שלא הוכחה חפותו, לעיל הערה 37, עמ' 24-19.

44. משרד המשפטים, לעיל הערה 13, סע' 22.1.

45. שם, סע' 22.2.

46. שם, סע' 23.

• איזוק: המדינה טוענת כי האיזוק משמש כדי למנוע את בריחת העציר או סכנה לאחרים. לטענתה, בשל "אופי המתקנים הפיזיים שבהם נמצאים בתי המשפט וחומרת העבירות שבהן הם חשודים, ידי הקטינים ורגליהם נאזקות בדרכם לבית המשפט – ועם הגעתם, מסירים מהם את האזיקים שעל ידיהם".⁴⁷

• מעצרי לילה: המדינה טוענת כי במקרים רבים שבהם ישנו מידע מודיעיני בנוגע למעורבות של קטין בעבירות, נעשה המעצר באופן מתוכנן בביתו של הקטין. מעצרים אלה נעשים לפעמים בלילה מסיבות ביטחון ומשיקולים מבצעיים. הצבא מודע אמנם לבעייתיות הטמונה במעצר של קטין באמצע הלילה, אולם הנתונים מוכיחים שכניסה של חיילים לערים וכפרים פלסטינים במהלך היום מעוררת מהומות המסכנות הן את החיילים והן את התושבים.⁴⁸

נוסף לכל אלה, גורמים רשמיים מציינים כי בתי המשפט הצבאיים פועלים כדי לקדם את זכויות הקטינים ולמנוע פגיעה בהם – ושאלם זכויותיהם בכל זאת נכגעו, השופטים מורים לא פעם על שחרורם. כך הדגישה יחידת בתי המשפט את תפקידם של השופטים בקידום זכויות הקטינים המובאים בפניהם:

בתי המשפט חרתו על דגלם את ההקפדה על קיום הליך הוגן ועשיית משפט צדק. כללים אלה, המנחים את השופטים הצבאיים במלאכתם היומיומית, משתקפים היטב גם בטיפול המשפטי בעניינים של קטינים... ניתן לקבוע ללא סייג, כי מערכת בתי המשפט הצבאיים הובילה ויזמה שינויים במצב המשפטי ובנורמות ההתנהגות של גורמי האכיפה, בכל הנוגע להקפדה יתרה על זכויותיהם של קטינים, ותוסף לנהוג כך גם בעתיד. להחלטות של בתי המשפט הצבאיים משמעות אופרטיבית והשפעה מיידית בשטח, הן על התנהגות גורמי החקירה והכליאה והן על קידום החקיקה המעגנת את זכויות הקטינים באזור. השופטים הצבאיים היושבים בדיון, יוסיפו לפעול לפי מיטב מצפונם ושיקול דעתם, וימשיכו לעסוק במלאכה הקשה של מציאת האיזון הראוי בין הגנה על זכויות אדם בכלל, וזכויות קטינים בפרט, מן הצד האחד, ובין הגנה על שלום הציבור וביטחון המדינה מן הצד השני.⁴⁹

גם במסמך של משרד המשפטים נטען כי בתי המשפט הצבאיים הם "פרו-אקטיביים" בכל הקשור להגנה על זכויות קטינים:

שופטים בבתי המשפט הצבאיים בגדה המערבית מתייחסים להאשמות בנוגע לאי-קבילות של ראיות ברצינות רבה. כללי הראיות החלים בבתי המשפט הצבאיים זהים לאלה החלים בתוך ישראל. כשנאשם טוען שהודאתו/ה ניתנה כתוצאה מהתנהגות בלתי נאותה של רשויות החקירה, בית המשפט מקיים דיון מיוחד כדי להכריע האם ההודאה קבילה. פגמים בחקירה של קטינים הובילו, בכמה הזדמנויות, לשחרורם ממעצר; לאי קבילות של ראיה בלתי חוקית; ולזיכוי קטין ממספר עבירות.⁵⁰

כראיה לטענות אלה, מצטטים הגורמים הרשמיים כמה פסקי דין, חלקם חופפים, שבהם הורו שופטים על שחרורם בערבות של נאשמים קטינים. התייחסות לחלק מפסקי הדין הללו תובא בהמשך.

2. המציאות: זכויות הקטינים מופרות כעניין שבשגרה

בניגוד לטענות המדינה, וכפי שתואר לעיל, זכויות הקטינים במהלך מעצרם וחקירתם מופרות כעניין שבשגרה. הנהלים שנקבעו רחוקים מלספק להם הגנה הולמת וממילא הם אינם מיושמים. בנוסף, בתי המשפט הצבאיים אינם משחררים קטינים שזכויותיהם נפגעו במהלך מעצרם וחקירתם.

א. נהלים בלתי מספקים

הנהלים המפורטים לעיל, גם לו היו מיושמים במלואם, מספקים הגנה חלקית בלבד: הם לא מגבילים מעצר של קטינים באמצע הלילה או את חקירתם בשעות אלה, הם לא מחייבים שהמעצר יהווה אמצעי אחרון בלבד והם לא מורים על נוכחות ההורים בחקירה. הוראות מסוג זה אינן עניין פרוצדורלי; מטרתן להגן על הקטינים ולצמצם את פער הכוחות המובנה בינם ובין החוקרים. היותם של הקטינים לגמרי לבדם במהלך חקירתם, בלי שניתנת להם אפשרות להתייעץ עם אף אדם הדואג לרווחתם ולטובתם, פוגעת קשות בהוגנות החקירה ובסיכוייהם להציג את טענותיהם באופן משכנע.

47. שם, סעי' 25.

48. שם, סעי' 24.

49. תגובת יחידת בתי המשפט לדו"ח בצלם, ילד אסור – ילד מותר, לעיל הערה 3.

50. משרד המשפטים, לעיל הערה 13, סעי' 26. תרגום שלנו. ר' גם תגובת דובר צה"ל לדו"ח בצלם, ילד אסור – ילד מותר, לעיל הערה 3 ותגובת משרד המשפטים ודובר צה"ל לדו"ח האגודה לזכויות האזרח, שלטון אחד – שתי מערכות חוק, לעיל הערה 12.

מעבר לכך, הנהלים שמצטטת המדינה פשוט אינם מיושמים ולא נעשה כל מאמץ לאכוף אותם: מדיווחים של קטינים ושל הוריהם לארגוני זכויות אדם עולה שהחיילים כלל אינם מחלקים להורים את הטופס האמור. כן עולה מהדיווחים כי איזוק ידיהם של הקטינים וכיסוי עיניהם מתקיים ברוב המקרים של המעצרים, גם כשאין לכך כל הצדקה. הטענה שאיזוק הקטינים נדרש כדי למנוע את בריחתם או כדי למנוע מצב שבו הם יסכנו אחרים, "נוכח חומרת העבירות שבהן הם חשודים", מופרכת בהתחשב בעובדה שהם מוקפים חיילים חמושים.

בנוגע למעצרי הלילה, טענת המדינה כי אלה נחוצים כדי לשמור על ביטחונם של התושבים הפלסטינים ושל אנשי כוחות הביטחון אינה משכנעת, שכן היא מבוססת על התפיסה שמעצר של קטינים הוא עניין שגרתי ולא אמצעי שיש לנקוט בו במקרים חריגים בלבד, בהעדר כל ברירה אחרת. טענה זו בוודאי מופרכת במקרים שבהם הקטינים נחקרים שעות ארוכות לאחר שנלקחו מביתם ובגין מעשים שבוצעו זמן רב לפני כן – שאז בוודאי שלא הייתה כל תכיפות להוציאם מביטחונם. בפברואר 2014 הודיע אלון פיקוד המרכז על הכוונה לבצע "פיילוט", שבמסגרתו יזומנו קטינים לחקירה ולא ייעצרו בביתם באמצע הלילה. ואולם לא רק ש"פיילוט" זה נמשך זמן קצר בלבד ונפסק לאחר כמה חודשים, מראש הוא לא היה ניסיון אמיתי לבחון חלופה למעצרי הלילה – כאשר חלק מאותם צווי זימון נמסרו לקטינים בביתם, באמצע הלילה.⁵¹

השינוי היחיד שנעשה בצוים הצבאיים בנוגע לשלבים ראשוניים אלה מתייחס לפגישה של הקטין עם עורך דין לפני החקירה. על פי התיקון לצו בדבר הוראות ביטחון, יש להודיע לקטין, בטרם יחקר, "בלשון המובנת לו בהתחשב בגילו ובמידת בגרותו", על זכותו להיפגש עם עורך דין בפרטיות. על פי הצו, על החוקר להודיע לעורך דין "אשר הקטין מסר את פרטיו" על חקירתו הצפויה, אך מובהר כי "אין בהודעה לסניגור אשר הקטין מסר את פרטיו כאמור, כדי לעכב את חקירתו".⁵²

אלא שגם שינוי זה ריק מתוכן. ראשית, הוא קובע כי על הקטין בעצמו למסור לחוקר את פרטיו של עורך דין, על אף הסבירות הנמוכה שברשות קטין שנעצר יהיו פרטי קשר של עורך דין. שנית, הצו הצבאי מאפשר לדחות את הפגישה של עצירים פלסטינים עם עורך דין, ללא כל הסתייגות לגבי קטינים, אם הדבר דרוש "מטעמים של ביטחון האזור" או בשל "צורכי החקירה", לפרק זמן מרבי של 90 יום.⁵³ שלישית, בעוד הצו דורש כי החוקר יודיע לקטין על זכותו זו לפני תחילת החקירה, הוא גם קובע כי אין בהודעה לעורך הדין "כדי לעכב את חקירתו". ממילא בדרך כלל מתעלמים החוקרים מהוראות הצו ולא מאפשרים לקטינים לפגוש את עורכי דינם, או אף לשוחח עמם בטלפון, לפני תחילת החקירה.

ב. בתי המשפט מתעלמים מהפגיעה בזכויות הקטינים
בניגוד לטענת הגורמים הרשמיים, בפועל בתי המשפט הצבאיים אינם משחררים קטינים בשל פגמים בחקירה, והכלל הוא שקטינים – גם אם התלוננו על פגיעה בזכויותיהם – נותרים כלואים מרגע המעצר הראשוני ועד לסיום ריצוי עונש המאסר שהוטל עליהם.

המקרים שבהם מתהדרת המדינה, שבהם שופטים הורו על שחרור של קטינים בשל פגמים בחקירה, הם חריגים בודדים, הרחוקים מלשקף את מדיניותם ארוכת השנים של בתי המשפט. במאות פסקי דין, שהמדינה אינה מצטטת, חוזרים השופטים על ההלכות המחייבות אותם לשיטתם, ומבהירים מדוע אותם פסקי דין חריגים לא חלים בעניינם.⁵⁴ חלק מהשופטים מציינים לעתים שכשמדובר בקטינים יש לנהוג "בזהירות יתרה אף מעבר להקפדה הנדרשת לצורך שלילת חירותו של כל אדם שטרם הוכחה אשמתו",⁵⁵ אולם דברים אלה נותרים בגדר מס שפתיים בלבד. מעצרו של קטינים נתפס כחלק משגרת בתי המשפט והשופטים מבהירים שוב ושוב כי גיל הנאשם הוא רק אחד מהשיקולים העומדים בפני השופט – אם בכלל.

מעבר לכך, בתי המשפט הצבאיים קבעו שאת טענות הקטינים שהודאתם ניתנה בעקבות פגיעה בזכויותיהם

51. No Way to Treat a Child, DCIP, לעיל הערה 6, עמ' 27.

52. צו בדבר הוראות ביטחון (תיקון מס' 10) (יהודה והשומרון), (מס' 1676) התשע"א-2011 מיום 27.9.11. כיום סעי' 13ג לצו בדבר הוראות ביטחון. ר' משרד המשפטים, לעיל הערה 13, סעי' 19.

53. סעי' 56-59 לצו בדבר הוראות ביטחון.

54. להבהרה של מדיניות זו ר' בצלם, **עצור עד שלא הוכחה חפותו**, לעיל הערה 37.

זו: שמעצר של קטינים הוא עניין שגרת, שניתן להאריכו בהסתמך על הודאתם בלבד, שקיימת "חזקת מסוכנות" המונעת שחרור גם בעבירות קלות של יידי אבנים ושאיין חלופת מעצר היכולה לאיין את מסוכנותם.

כך, באחד מהמקרים שהמדינה מביאה כדוגמה לשחרור בשל פגמים בחקירה, אכן הורה סא"ל בנישו על שחרורו של נער בן 15, שהואשם ביידי אבנים בעשר הזדמנויות שונות.⁵⁸ הסניגור טען כי הנער נלקח מביתו באמצע הלילה, הוכה, ונחקר מיד לאחר מכן על ידי חוקר שאינו חוקר נוער. סא"ל בנישו קבע כי הודאת הקטין דווקא יכולה להוות ראיה משמעותית וכי "זריקת אבנים בעשר הזדמנויות מקימה ככלל עילת מעצר גם בעניינים של קטינים בני גילו של העורר", ולפיכך החלטה להותירו במעצר "תואמת את הדין באזור". לאחר שאשרר את שגרת המעצרים הגורפת של קטינים, הורה השופט הצבאי לשחרר את הקטין באותו מקרה בודד, שכן "הגם שלא ניתן למצוא פגם חוקי בחקירה שנוהלה במקרה זה, הצטברותן של הנסיבות המתוארות מעוררת תחושה קשה כי חקירה זו נעדרת מידת ההוגנות הראויה על מנת שניתן יהיה לבסס עליה את שלילת חירותו של העורר".⁵⁹

החלטה נוספת, אשר המדינה מרבה לצטט כראיה לחשיבות שמעניקים בתי המשפט הצבאיים לזכויות קטינים, ניתנה על ידי אל"מ אהרון משניות. באותו מקרה הואשם נער בן 14 ושמונה חודשים בשלוש עבירות של יידי אבנים ובעבירה אחת של הפרעה לחייל במילוי תפקידו, ואל"מ משניות הורה לשחררו בערבות. בפסק הדין קבע השופט כי למרות שהוראות החוק הישראלי אינן חלות בבתי המשפט הצבאיים, "לא ניתן להתעלם מהרוח הנושבת מהן", שהרי "בסופו של דבר, קטין הוא קטין הוא קטין". אל"מ משניות אף הביע את דעתו, ולפיה ראוי היה ליישם הגבלות על חקירות של קטינים גם ללא "עיגון מפורש בחקיקה" – לרבות איסור על חקירה בלילה ומתן אפשרות להורה או לקרוב משפחה אחר של הקטין להיות נוכח בחקירתו.⁶⁰

במהלך החקירה ולחצים בלתי חוקיים שהופעלו עליהם – יש לבחון רק במסגרת ההליך העיקרי, דהיינו במסגרת הדיונים בתיק. בינתיים הם מאריכים את מעצרם.⁶¹ מאחר שכאמור לעיל הרוב המכריע של התיקים נסגר בעסקאות טיעון, אותו "הליך עיקרי" כלל אינו מתקיים, וכתוצאה מכך התביעה אינה נדרשת להוכיח כי זכויות הקטינים נשמרו במהלך מעצרם וחקירתם וכי הודאתם נתנה כדין.

להלן דוגמה אקראית, אחת ממאות, לשגרת בתי המשפט הצבאיים: הנאשם, כבן 14 וחצי, הואשם ביידי אבנים לעבר חיילים ולעבר גדר ההפרדה. לטענת עורך דינו, לא אפשרו לו להתייעץ עם עורך דין לפני חקירתו ולא היה אתו אף אדם מבוגר בחקירה. השופט, סא"ל נתנאל בנישו, קובע כי על אף שלא ניתן בשלב זה "לקבוע ממצאים חד משמעיים", נראה שהחוקרים אכן פעלו בניגוד להנחיות. ואולם, הוא מדגיש כי עובדה זו אינה הופכת את הודאתו של הקטין לבלתי קבילה אלא רק פוגעת במשקלה – שאלה שבה ידונו, "כמקובל, במסגרת ההליך העיקרי". לאחר מכן קובע סא"ל בנישו כי "המעשים המיוחסים לעורר אכן מקימים חזקת מסוכנות" וכן כי הם "מלמדים על סיכון מוחשי משחרור העורר". באופן פרדוקסלי, סא"ל בנישו מתייחס להיותו קטין דווקא כדי להצדיק את מעצרו, כשהוא קובע כי "גילו הצעיר של העורר אף מעלה חשש כי יהיה נתון להשפעת אחרים אשר יובילו אותו לחזור לסורו". לבסוף, ובהיעדר חלופת מעצר, הורה סא"ל בנישו על מעצרו של הקטין עד תום ההליכים.⁶²

ההחלטות הספורות שגורמים רשמיים שבים ומצטטים – חלקן באופן חלקי בלבד – אינן מצביעות על מציאות אחרת. בהתחשב במאות פסקי הדין האחרים שבהם הורו שופטים להשאיר את הקטינים במעצר, החלטות אלה נראות שרירותיות וכלל לא ברור מדוע דווקא בהן הורו השופטים על שחרורם של הקטינים. החלטות אלה גם אינן מעידות על המדיניות הנהוגה בבתי המשפט הצבאיים ובכל אחת מהן השופטים דווקא טורחים ומדגישים את הכללים העומדים בבסיסה של מדיניות

55. הציטוט מתוך ע"מ 9/09-3137, התביעה הצבאית נ. ת.ס. ת.ב. וע.א.

56. ר'; לדוגמה, ע"מ 8/10-2676, ת. ע. י. ע. ומ. א. נ' התביעה הצבאית; ע"מ 1629+1628/13, ח. א. ו.א. נ' התביעה הצבאית.

57. ע"מ 10/10-1027, ס.ח. נ' התביעה הצבאית.

58. ר' משרד המשפטים לעיל הערה 13, סע' 26 ותגובת משרד המשפטים לעיל הערה 13, ודובר צה"ל לדו"ח האגודה לזכויות האזרח, שלטון אחד – שתי מערכות חוק, לעיל הערה 12.

59. ע"מ 2763/09, א. ע. נ' התביעה הצבאית.

60. ע"מ 2912/09, התביעה הצבאית נ' נ. א..

בהחלטתו קובע אל"מ משניות כי הודאתו של הנאשם נגבתה בלילה, לאחר שלא ניתן לו להתייעץ עם עורך דין וללא נוכחות הוריו ואולם הוא לא פוסל את ההודאה ולא מורה לשחרר את הקטין בשל פגיעה זו בזכויותיו. כל שהוא קובע הוא שמשקלה של ההודאה אינו גבוה ושלכן אין די ראיות לגבי שלושה מסעיפי האישום, המתבססים עליה בלבד. בסעיף אחר, המאשים את הנער ביידוי אבנים לעבר גדר ההפרדה, היה חיזוק בעדויותיהם של שני חיילים, ואולם בכך אין די כדי להותירו במעצר, שכן עבירה זו שונה מ"אירוע המוני של הפרת סדר" או מעשה "שהיה בו כדי להוות סיכון ממשי לחיילי צה"ל או לאנשים אחרים" – לכן, פוסק השופט, "מסוכנותו קלושה" ויש לשחררו.

לפי הכלל שקבע אל"מ משניות, "כאשר מדובר בקטין שאין לו עבר פלילי ואינו רצידיביסט [עבריין חוזר] והמעשה המיוחס לו אין בו מסוכנות ממשית טבועה מעצם מהותו, ראוי לשקול ביתר שאת חלופת מעצר הולמת, מלווה בערבויות ובאמצעי בקרה מתאימים, בכדי לתת לקטין הזדמנות להיטיב את דרכו". בהתחשב במדיניות הנהוגה בבתי המשפט – לפיה קיימת "חזקת מסוכנות" בנוגע לרוב המעשים המיוחסים לקטינים וחזקה נוספת לפיה חלופות מעצר אינן יכולות לאיין מסוכנות זו – כלל זה יוביל לשחרור של קטינים בודדים בלבד.

התחולה המצומצמת של כלל זה ניכרה למשל בפסק דין מאוחר יותר, שבו הורה אל"מ משניות על מעצרו של קטין בן 15 שהואשם ביידוי אבנים. השופט הבהיר כי הכלל שקבע

אינו חל במקרה זה, שכן אין קשיים ראייתיים ומשום שעולה מתיק החקירה כי "באותו מועד ובאותו כביש נפגעו שני כלי רכב מיידוי אבנים".⁶¹

בפסק דין אחר שגורמים רשמיים מצטטים כדוגמה לשחרור של קטין בשל פגיעה בזכויותיו במהלך החקירה, קובע סא"ל בנישו דברים אחרים.⁶² באותו מקרה היה מדובר בנער בן 14 וחצי שהואשם ביידוי אבנים ב"עשרים עד שלושים מקרים" וכן בהשתתפות בהפגנות. סא"ל בנישו מתייחס לסיכון "הלא מבוטל הטמון במעשיו של המשיב, אשר עירב עצמו, לכאורה, פעם אחר פעם בעבירות אלימות" וקובע במפורש כי הפגיעה בזכויותיו במהלך החקירה אינה מצדיקה כשלעצמה את שחרורו. השופט מבהיר בפסק הדין שעמדת בית המשפט הצבאי לערעורים בנוגע לשחרור קטינים בשל פגמים בחקירה אינה אחידה: ייתכן שהפרה של זכויות החשוד תביא לשחרורו וייתכן שבקשות "שנומקו באופן דומה" לא יובילו לשחרור. במקרה הזה הוא קובע כי "כלל לא ברור עד כמה הייתה השפעה של ממש לפגמים הנטענים על חופשיות מסירת הודאותיו של המשיב", לכן הטענה על פגיעה בזכויותיו אינה מצדיקה כשלעצמה את שחרורו. עם זאת, סא"ל בנישו מורה בסופו של דבר על שחרורו שכן "לעילה האמורה מצטרפת עילה נוספת, לא מבוטלת במשקלה, הנוגעת להתמשכות ההליכים בתיק זה". הצטרפות שתי הנסיבות יחד – "גם אם לא היה בכוחן של כל אחת בפני עצמה להביא לשחרור" – היא המובילה להחלטה לשחררו.

61. ע"מ 2309/11, התביעה הצבאית נ' מ. א. .. מובא במשרד המשפטים <לעיל הערה 13, סעי' 26 ובתגובת משרד המשפטים לעיל הערה 13, דובר צה"ל 62. ע"מ 1411/11, התביעה הצבאית נ' א. א. .. מובא במשרד המשפטים <לעיל הערה 12, סעי' 26 ובתגובת משרד המשפטים לעיל הערה 12, דובר צה"ל 12. לדו"ח האגודה לזכויות האזרח, שלטון אחד – שתי מערכות חוק, לעיל הערה 12.

המקרים מרגע שהיא החליטה להגיש כתב אישום כבר נקבעו גורל התיק וגורלו של הנער הנאשם – בעוד בתי המשפט משמשים חותמת גומי לעסקאות טיעון הנסגרות מחוץ לכתליו.

התנהלות זו גם מעבירה את מלוא כובד המשקל של ההליך המשפטי לימי המעצר הראשוניים, אותם מקדישה המערכת לגביית הודאה מהקטין או להשגת מידע ממנו לצורך הפללה של אחרים – ואלה מהווים את הבסיס לכתב האישום. ההגנות המעטות שניתנות לקטינים בשלבים אלה – הן בצווים הצבאיים, הן בנהלים שמועברים לחיילים והן במדיניות של בתי המשפט – אינן מספקות הגנה אמיתית והן מאפשרות לרשויות החקירה יד חופשית להשיג את מבוקשן, תוך רמיסת זכויות הקטינים.

מערכת בתי המשפט הצבאיים הייתה אמורה לפקח על התנהלות הרשויות בשלבים ראשונים אלה על מנת למנוע את הפגיעה בזכויות הקטינים, ואולם השופטים הצבאיים נמנעים מלמלא את תפקידם זה. גם כאשר קטינים טוענים כי זכויותיהם נפגעו, השופטים דוחים את בחינתן של הטענות ל"דיון העיקרי" – על אף שהם יודעים היטב כי דיון כזה מתקיים במקרים חריגים בלבד. בינתיים הם מאריכים את המעצר, בהתבסס על הודאה שלטענת הקטינים נגבתה לאחר שזכויותיהם הופרו, ועל סמך חזקות מכלילות ומופרכות שקבעו השופטים הצבאיים בנוגע לכלל הקטינים הפלסטינים.

בהתחשב בכך, השינויים שערכה המדינה במערכת המשפט הצבאית – הקמתו של "בית משפט צבאי לנוער", קביעת תקופות מעצר ייחודיות לקטינים, חלוקת נהלים לחיילים בנוגע למעצרם ואפילו אימוץ הלכות מהמשפט הישראלי על ידי השופטים הצבאיים – הם שינויים צורניים בלבד. גם לאחריהם, מתעלמת מערכת זו מעקרונות בסיסיים המאפיינים מערכות משפט לנוער במשפט הבינלאומי, במדינות רבות בעולם ובישראל. אלה כוללים את עקרון טובת הילד, את הקביעה שמעצר ומאסר חייבים להיות אמצעי אחרון ובהיעדר כל ברירה אחרת, ומתן העדפה לשיקום הקטינים על פני קיומו של הליך משפטי.

ישראל בחרה להקים בגדה המערבית מערכת בתי משפט צבאיים ולשפוט בה גם קטינים פלסטינים. מהמסמכים שפרסמו גורמים רשמיים עולה כי המדינה מבינה שלפחות באופן תיאורטי קטינים זכאים להגנות מיוחדות וכי מערכת משפט לנוער אמורה לפעול לפי עקרונות שונים מאלה החלים על בגירים. ואולם המציאות מעידה כי דברים אלה נכתבו מן השפה ולחוץ, לצורכי תעמולה בלבד, כשאין כל קשר בינם ובין המתרחש במציאות.

כך עוברים מדי שנה מאות קטינים פלסטינים את אותו מסלול: לקיחתם מהרחוב או מביתם באמצע הלילה, קשירת ידיהם ועיניהם והעברתם לחקירה, לא פעם תוך הפעלת אלימות. עייפים ומפוחדים – כאשר חלקם היו בדרכים זמן ממושך, חלקם הוערו משנתם ואחרים לא אכלו או שתו במשך שעות ארוכות – נחקרים הקטינים כשהם לגמרי לבדם ומנותקים מהעולם, בלי שמבוגר שהם מכירים נמצא לידם ובלי שניתנה להם אפשרות להתייעץ עם עורך דין לפני החקירה.

החקירה עצמה כוללת פעמים רבות אימים, צעקות וקללות – ולעתים גם אלימות פיזית – כשמטרתה האחת היא לגרום לקטינים להודות או למסור מידע על אחרים. הם נלקחים לבית המשפט הצבאי לצורך הארכת מעצרם, שם רובם פוגשים את עורך דינם לראשונה. ברוב המקרים של המקרים מורה השופט על הארכת מעצרם, גם כאשר הראיות הקיימות נגדם כוללות רק את הודאתם שלהם או עדות של אחרים שלכאורה מפלילה אותם – גם כאשר אלה נגבו תוך פגיעה חמורה בזכויותיהם. בנסיבות אלה, ובהתחשב בכך שממילא ייגזר עליהם עונש מאסר, מסכימים הקטינים להודות באשמה ולחתום על עסקת טיעון, על מנת שיוכלו לשוב לחייהם בהקדם האפשרי, לאחר שירצו את תקופת המאסר שנקבעה בעסקה, שאושרה על ידי שופט בית המשפט הצבאי לנוער.

התנהלות זו של מערכת המשפט הצבאית מונעת מהקטינים כל אפשרות אמיתית להגן על עצמם מפני ההאשמות הקיימות נגדם. יתרה מכך, היא מעניקה לתביעה הצבאית את הסמכות להכריע את גורלם של הנאשמים, שכן ברוב המקרים של

הפרות זכויות האדם הכרוכות באכיפת משטר הכיבוש. כך נוהגת ישראל בנוגע למערכת (אי) אכיפת החוק הצבאית, כאשר הקימה מערכת מורכבת שנועדה לכאורה לטפל בתלונות של פלסטינים נגד חיילים, אך המתפקדת למעשה כמנגנון טיוח; כך נוהגת ישראל כאשר היא הורסת בתים של פלסטינים בטענה שנבנו בלי היתרי בנייה, כאשר למעשה לפלסטינים אין כל דרך להשיג היתרים כאלה ולבנות את בתיהם כחוק – מציאות שהרשויות הישראליות יצרו בעצמן ומודעות לה היטב; וכך נוהגת ישראל כאשר היא טוענת שלא סיפחה את הגדה המערבית, כשבפועל היא נוהגת בשטחה כבתוך שלה, מחילה בה את חוקיה כרצונה ומתעלמת מצורכי האוכלוסייה הפלסטינית.

מראית העין אינה תורמת לשמירה על זכויות האדם. כל תכליתה להעניק לגיטימציה למשטר הכיבוש, אשר מעת לעת מייצר לצורך זה תהליכים, דיונים, ועדות, פילוטוס ודו"חות. מראית העין גם מקלה על הציבור – בארץ ובעולם – לעכל את משטר הכיבוש: קל יותר לקבל מאסר של נער כאשר נראה ששופט "שקל את כל חומר הראיות"; קל יותר לקבל הריסת בית של משפחה שלמה שאחד מבניה ביצע פיגוע בישראל כאשר נראה ששופט בית המשפט העליון "בחן את התיק"; וקל יותר לקבל הרחבה של התנחלות כאשר נראה שהקרקע עליה היא נבנית הוכרזה "אדמת מדינה" בהתאם לנהלים מסודרים שקבעו הרשויות.

אלא שמאחורי מראית העין, מתנהל כבר חמישים שנה משטר האחראי לפגיעה אלימה במיליוני אנשים, מדי יום ובאין מפריע. שום חוק, צו צבאי, נוהל או פסק דין לא יוכל לטשטש זאת. משנקרעת מסכת מראית העין נותר משטר הכיבוש, במלוא כיעורו, גלוי לעין כל.

במערכת המשפט הצבאית לנוער הנהלים והצווים הצבאיים נכתבים על ידי ישראלים בלבד, מעל לראשם של הפלסטינים, שאינם יכולים להשפיע על תוכן הצווים המנהלים את חייהם; הם מיושמים על ידי חיילים ועל ידי שופטים ותובעים שהם תמיד ישראלים במדים, המייצגים את האינטרסים של המדינה הכובשת; זו מערכת שבה הפלסטינים הם תמיד בחזקת חשודים. בהתחשב בכך, בתי המשפט הצבאיים אינם – ולעולם לא יוכלו להיות – בורר ניטראלי והם מהווים את אחד ממנגוני הכיבוש המרכזיים שמפעילה המדינה לצורך דיכוי של האוכלוסייה הפלסטינית ושל כל סימן להתנגדות להמשך השליטה הישראלית בשטחים.

זו גם הסיבה לכך שניסיונם של גורמים רשמיים להשוות בין מערכת המשפט הצבאית למערכת המשפט הישראלית נדון מראש לכישלון. שתי המערכות מתבססות על ערכים שונים ונועדו להגן על אינטרסים אחרים: בעוד מערכת בתי המשפט הפועלת בתוך גבולות הקו הירוק משקפת את האינטרסים של החברה שמתוכה באים הנאשמים ונועדה להגן עליהם, בתי המשפט הצבאיים הפועלים בגדה המערבית משקפים את האינטרסים של שלטון הכיבוש – בראש ובראשונה את רצונו להמשיך ולהתקיים – ולא את אלה של הנאשמים ושל החברה שממנה הם באים. מהבדל מהותי זה נגזרים גם הפערים בין המערכות: אופן המעצר, סוגי העבירות, רף הראיות הנדרש לצורך הגשת כתב אישום, הנימוקים למעצרו של נאשמים והעונשים הנגזרים עליהם. לפיכך, כל השוואה של נתונים בין שתי מערכות אלה אינה רלוונטית ונועדה רק להעניק לגיטימציה למערכת המשפט הצבאית.

מערכת המשפט הצבאית אינה המקום היחיד שבו טורחת ישראל ליצור מראית עין של חוקיות בניסיון להסתיר את

עדותה של מונא עלי, בת 42, נשואה ואם לחמישה, תושבת הכפר עינאבוס שבמחוז שכם, שבנה אחמד נעצר כשהיה בן 17⁶³

ביום ראשון, 22.1.17, הייתי בבית וחיכיתי שהבן שלי אחמד, בן 17, יחזור הביתה. הוא יצא עם חבר שלו, אמיר, לקנות בגדים ואיחר לחזור. אז צלצל הטלפון, ועל הקו היה אבא של אמיר, שהודיע לי שחיילים עצרו את שניהם במחסום ארעי ושלקחו אותם לתחנת המשטרה באריאל. לא האמנתי! הבן שלי הוא קטן, לא האמנתי שהוא עשה משהו. ניסיון לברר מה קורה איתם, אבל לא הצלחנו.

חשבנו שעצרו אותם בגלל עבירת תנועה, או משהו כזה, ושהם בטח יחזרו הביתה תוך זמן קצר. אבל זה לא קרה. דאגתי מאוד לאחמד. לא ידעתי איפה הוא, באיזה מצב הוא נמצא, האם הוא שבע או רעב, קר לו או חם לו, האם כואב לו משהו, הרבה שאלות הסתובבו לי בראש.

ביום שלישי, נודע לי מהמשפחה של אמיר ששניהם נמצאים בכלא מגידו ושבוים חמישי אמור להתקיים דיון בעניינים בבית המשפט בסאלם.

לא ידענו באיזו שעה יתקיים הדיון וחששנו שהם יהיו בין הראשונים, אז אני ובעלי יצאנו מוקדם בבוקר כדי שנגיע לבית המשפט בזמן. כשהגענו, ערכו עלינו חיפוש ואז נכנסנו לאולם ההמתנה. האולם מתאים ל-30 אנשים בערך אבל היו שם 70 ואולי אפילו 80 אנשים. חיכיתי שם לבד, עם שאר הנשים. כל הגברים נשארו לחכות בחוץ, למרות שהיה קר.

מאז הגענו כמה פעמים לבית המשפט. ההמתנה שם קשה ומתישה. בכל פעם כשחזרתי משם נפלתי על המיטה מרוב עייפות – פיזית ונפשית. היינו יוצאים מאוד מוקדם, ב-6:00 בבוקר, כי לא ידענו באיזו שעה יתקיים הדיון שלו. לפעמים הדיון שלו היה מאוד מאוחר וחזרנו הביתה רק בסביבות 18:00. בימים האלה לא יכולתי לעשות בבית כלום, רק רציתי לישון. הרגשנו מושפלים מכל הבדיקות בכניסה וביציאה מבית המשפט ורוב היום רק ישבנו וחיכינו. בסך הכול היו

יותר מ-20 דיונים, כמעט מדי שבוע. כשהייתי שם לא יכולתי להתפלל, התנאים שם לא אפשרו את זה. בנוסף הייתה בחצר נזילה מהשירותים ונאלצנו להרים את הבגדים, שלא יירטבו. בתוך אולם בית המשפט הייתי רואה את אחמד רק מרחוק. הוא נראה עייף והוא רזה מאוד. ראו עליו שהוא סובל. הידיים שלו אפילו היו קצת כחולות וכששאלתי אותו למה, הוא אמר "מפני שכבר הרבה זמן אני אזוק". היה לי מאוד עצוב לראות מה קורה לבן שלי. הוא הילד המפונק שלי, איך כל זה קורה לו?

במהלך הדיונים המתרגם תרגם רק חלק מהדברים שנאמרו ורוב הזמן הוא רק שיחק עם הטלפון שלו ולא התעניין במה שקרה באולם. לא עניין אותו בכלל הגורל של הנער או ההורים שלו שמפחדים עליו. לא הבנתי כלום. בעלי הבין חלק מהדברים והוא תרגם לי. הצלחתי להבין שאחמד ואמיר מואשמים ביודי אבנים על הכביש הראשי, בהפרעה לאנשי כוחות הביטחון ובסיכון חייהם. הבנתי גם שהחיילים אמורים להגיע ולהעיד נגדם. בכל דיון השופט חיכה שהחיילים יבואו להעיד אבל הם לא הגיעו ואז השופט היה דוחה את הדיון.

באחת הפעמים שבהן היינו באולם בית המשפט, עורך הדין הסביר לנו שהדברים שהחיילים אמרו מספיקים כדי להרשיע את אחמד ואמיר, גם אם הם לא יגיעו בעצמם להעיד. הוא אמר לנו שלכן כדאי לנו להסכים לעסקת טיעון, ואז שניהם יקבלו עונשי מאסר של שבעה חודשים במקום 18, וישלמו קנס של 2,000 ש"ח. הרגשתי שאחמד היה עצוב לשמוע את זה, אבל אמרתי לו, מרחוק, ששבעה חודשים עדיפים על 18 וש"לא נשאר כלום, הזמן הזה יעבור". אז הסכמנו וקיבלנו את ההצעה של עורך הדין והשופט הוציא את גזר הדין בדיון שלאחר מכן.

במהלך הדיונים רק הסתכלתי על הבן שלי והרגשתי את העול בדרך שבה החיילים שם התייחסו אליו. הם הסתכלו עליו והתייחסו אליו בבוז, כאילו הוא איזה זבוב או חתיכת זבל. הוא ניסה לא להסתכל עליהם, אבל הם המשיכו להסתכל עליו כל הזמן. ברגע שהדיון היה מסתיים הם מיד היו מוציאים אותו ואני הייתי מנצלת את כמה השניות שבהן הוא עבר

63. עדותה נבנתה על ידי סלמא א-דבעי ב-7.1.18.

באולם בדרך החוצה כדי לשאול אותו מה שלומו ולבקש ממנו שיתאזר בסבלנות.

בדיון הראשון לא הכרתי את כל ההליכים וכשראיתי את החיילים מובילים את הבן שלי פנימה, שאלתי אותו בקול רם מה שלומו. אבל החיילת שהייתה שם השתגעה. היא צעקה עלי ורצתה להוציא אותי מהאולם. הבטחתי לה שלא אדבר אתו יותר ובסוף היא נתנה לי להישאר.

עדותה של מייסון אל-כאיד, בת 56, נשואה ואם לשלושה, תושבת העיירה סבסטיה שבמחוז שכם, שבנה מאלכ נעצר כשהיה בן 16⁶⁴

ביום 31.10.16, בסביבות השעה 1:00 אחרי חצות, שמעתי דפיקות בדלת. פקחתי את העיניים ותהיתי מה קורה ואז פתאום נפתח החלון שמעל המיטה שלי ומישהו הסיט את הווילון. ראיתי יד של מישהו במדי צבא והבנתי שמדובר בחיילים.

בעלי מדחת, בן 53, כבר ניגש ופתח את הדלת. אני לא מסוגלת לקום מהר כי אני מקבלת תרופות שפוגעות בתפקוד ובריכוז שלי וגורמות לחולשה. בבוקר לוקח לי זמן להתאושש ולהתעורר אבל בגלל החיילים קמתי מיד. בקושי הצלחתי להגיע לסלון וכשהגעתי מיד התיישבתי שם על הספה.

בתוך הבית כבר היו הרבה חיילים. כעבור זמן קצר הגיעו פתאום בני מוחמד, בן 25, ואשתו, רוואן, בת 25, עם התינוקות שלהם תיא, שהייתה אז בת שלושה חודשים. הם גרים קומה מעלינו.

אחד החיילים הורה לכל הנשים להיכנס לחדר השינה שלנו. נכנסתי לשם יחד עם רוואן ותיא התינוקות ועם בתי, ערוב, בת 19. לבעלי ולבנים שלי – מוחמד ומאלכ בן ה-16 – החיילים אמרו להישאר בסלון. הם הורו לכולנו לתת להם את תעודות הזהות שלנו.

הם החזיקו אותנו בחדר בערך שעה. אחר-כך הגיע קצין והתחיל לדבר עם בעלי על כל מיני דברים כלליים. שמעתי

אותם מתוך החדר שהיינו בו. הוא שאל אותי על העבודה שלו כאימאם במסגד ואמר לו "אני רוצה להכיר אתכם". אחר כך הוא דיבר עם מאלכ ושאל אותו על העבודה שלו ועם מי הוא מבלה. הקצין שאל אותו אם הוא יודע מי זה האני ומאלכ ענה לו שזה בן דוד שלו. אז הקצין שאל אותו: אתה זורק אבנים? ומאלכ ענה לו שלא.

אחר כך הקצין אמר לבעלי: "אנחנו רוצים לקחת את מאלכ לזמן קצר". הבנתי שהם רוצים לקחת אותו למעצר. אמרתי להם: "מה אתם רוצים ממנו? הוא קטן". אחד מהם ענה לי: "אנחנו נחזיר אותו תוך זמן קצר". אמרתי לו שאני רוצה לתת לו בגדים, כי היה קר בחוץ והוא היה בבגדים קצרים. החיילת שהייתה איתם אמרה לי: "אני אקח את הבגדים" אבל אמרתי לה: "לא! אני אתן לו". ניגשתי לחדר של מאלכ והבאתי לו בגדים. החיילת הלכה אחרי והסתכלה עליי כל הזמן. נתתי לו את הבגדים והוא התלבש בסלון.

תפסתי את מאלכ בידו ואמרתי לו שישמור על עצמו ואז החיילים הוציאו אותו ואני התמוטטתי בכי. הוא ילד עם לב חם, מאוד רגיש לכל האנשים. הוא אוהב להתבדח ותמיד דואג לי.

דאגתי לו מאוד, זו היתה הפעם הראשונה שעצרו אותו והוא עדיין ילד קטן. בכיתי כל הזמן עד שהוא שוחרר, לא יכולתי להירדם ובכיתי כל הלילה. לא ידעתי איפה הוא נמצא, מה הוא אוכל, האם הוא רעב, האם קר לו, האם הוא ישן מספיק, האם מרביצים לו. כל הזמן אמרתי: "איפה הוא, אני רוצה את הבן שלי". בעלי והבן שלי מוחמד אמרו לי שהם לא מכים ילדים ושהם ביררו את זה. הם שיקרו לי כדי שארגיש יותר טוב, אחרי שהוא שוחרר מהמעצר הם סיפרו לי שהם ראו את החיילים מכים אותו אחרי שהוציאו אותו מהבית.

בבוקר בעלי התקשר לצלב האדום ולמועדון האסיר והודיע להם על המעצר. בהמשך היום נודע לנו, נדמה לי שדרך הצלב האדום, שהוא נמצא בכלא מגידו. חבר של בעלי נתן לו את מספר הטלפון של האגודה הבינלאומית להגנה על ילדים, ובעלי התקשר אליהם וביקש מהם שיגנו על מאלכ.

64. עדותה נכתבה על ידי סלמא א-דבעי ב-17.12.19.

עורך הדין התקשר לבעלי וסיפר לו שחייל ראה את מאלכ מיידה אבנים ושמישהו מהעיירה שלנו אמר בחקירה שלו שמאלכ פצע חייל באחת הפעם שהוא יידה אבנים. עורך הדין אמר שעל זה הוא עלול לקבל אפילו חמש שנות מאסר ושהוא מציע שמאלכ יודה במסגרת עסקת טיעון ושיתנו לו חודשיים מאסר וקנס של אלף ש"ח. בעלי הסכים ובדין הרביעי בבית המשפט הוא מסר לעורך הדין את הכסף. הבן שלי מוחמד גם הגיע לדיון אבל לא נתנו לו להיכנס לאולם כי מרשים רק לשני בני משפחה להיכנס. באותו דיון השופט קיבל את העסקה שעורך הדין סיכם עם בעלי וגזר על מאלכ חודשיים מאסר וקנס של אלף ש"ח.

כשמאלכ חזר הביתה, לא האמנתי שזה קורה. החיים חזרו לבית שלנו. בכל התקופה שהיה בכלא הפסקתי לבשל את המאכלים שהוא אוהב, אפילו ביצים לא הייתי מסוגלת לאכול כל הזמן הזה כי מאלכ מאוד אוהב ביצים. הוא הבן שלי, הוא חלק ממני, מהגוף שלי ממש, ולא יכולתי לשאת את העובדה שהוא סגור בבית הכלא. ביום שהוא שוחרר הכנתי ארוחה חגיגית עם האוכל שהוא אוהב והזמנתי את כל החברים ואת קרובי המשפחה. כולם באו.

עדויות של מוחמד פוקהאא, תושב הכפר א-לאבד שבמחוז טול-כרם, שנעצר כשהיה בן 16⁶⁵

ביום שישי, 21.7.17, אחרי שישראל הציבה שערים אלקטרוניים בכניסה למסגד אל-אקצה, היו הפגנות ומחאות בכל הגדה. באזור שלנו, אחרי תפילת יום שישי, היו הפגנות ליד הגדר ועימותים בין הצעירים לבין הצבא.

בסביבות השעה 14:30 הייתי בסביבת בתי הספר שקרובים לגדר ההפרדה. פתאום הגיע ג'יפ צבאי. הצעירים האחרים ברחו, אבל אני התבלבלתי ולא הצלחתי לברוח. ארבעה חיילים תפסו אותי, זרקו אותי על הקרקע והכו אותי. הם קשרו את הידיים שלי מאחורי הגב, כיסו לי את העיניים עם חתיכת בד ואז העלו אותי על ג'יפ צבאי שהסיע אותי למחסום שנמצא מערבית לטול כרם.

החיילים הורידו אותי מהג'יפ והשליכו אותי ליד המחסום. אחר-כך החיילים הביאו עוד צעירים. חיכינו שם שלוש או

עורך הדין שהם מינו התקשר אלינו ואמר שהצבא יביא את מאלכ לבית המשפט כדי להאריך לו את המעצר. הדין היה אמור להתקיים ביום השלישי למעצר שלו. באותו יום, בסביבות 9:30 בבוקר, צלצל הטלפון ופתאום שמעתי את הקול של מאלכ. הוא דיבר מהר ואמר לי רק: "אני בסדר, אל תדאגי לי, הכול טוב". זו הייתה שיחה מאוד קצרה אבל רווח לי מאוד כשמעתי את הקול שלו. הוא אמר לי שהוא נמצא בבית המשפט בסאלם. באותו יום בית המשפט האריך את המעצר שלו.

אני ובעלי הגענו לדיון השני בבית המשפט בסאלם. בלילה לפני הדיון לא יכולתי להירדם, כל הלילה חשבתי על מאלכ ועל כך שאראה אותו בבוקר. יצאנו מהבית בשעה 7:00 בבוקר, במונית. כשהגענו לשם, עשו עלינו חיפוש ואחר כך הלכנו ברגל מרחק גדול ואז שוב עשו עלינו חיפוש. הם עושים חיפוש על הנשים והגברים בחדרים נפרדים. אחר כך רשמו אותנו ברשימת המתנה וחיכינו בחוץ עד שהגיע מועד הדיון שלו, ב-12:00 בצהריים.

נכנסנו לאולם ואז ראיתי את מאלכ מובל על-ידי שני חיילים, כשהוא כבול בידיים וברגליים. כאב לי נורא, אבל התאפקתי לא לבכות מולו. הוא היה במרחק של כעשרה מטרים ממני, בתוך כלוב. הוא שאל אותי מה שלומי, אבל החיילים סימנו לו לשתוק. הם התנהגו אליו באכזריות.

במהלך הדיון, שנמשך כרבע שעה, הבנתי מה קורה כי היה מתרגם. אחרי הדיון עורך הדין הסביר לנו מה קורה. הוא אמר שמאלכ הואשם בידי אבנים ותקיפת חייל. החייל העיד נגדו אבל מאלכ הכחיש את ההאשמות.

היינו גם בדיון השלישי. בסוף הדיון, בזמן שהובילו את מאלכ אל מחוץ לאולם, אמרתי לו "תשמור על עצמך, אל תדאג, הכל יהיה טוב". הוא אמר לי "אל תדאגי, רק שאת תהיי בסדר". הוא תמיד דואג לי כי אני חולה ולוקחת הרבה תרופות. החיילים תפסו אותנו בכתף ודחפו אותנו קדימה. הם לא מרשים לעצורים לדבר עם בני המשפחה אבל לא הייתה שום הזדמנות אחרת שבה יכולנו לגשת אליו ולשאול אותו מה שלומו, אפילו לא לשתי דקות. אי אפשר היה גם לבקר אצלו בכלא.

65. עדותו נגבתה על ידי עבד אל-כרים סעדי ב-7.1.18.

לתחנת המשטרה. חקרו אותי שם שוב על יידי אבנים על שוטרי משמר גבול ופגיעה בחיילים. הכחשתי הכול ולא הסכמתי לחתום על פרוטוקול החקירה. החקירה הזו נמשכה חצי שעה בערך. אחר-כך הסיעו אותי לכלא השרון, שם העברתי את הלילה. ביום שלישי בבוקר החזירו אותי לכלא מגידו. לקח שבע שעות בערך עד שהגעתי לשם.

ביום חמישי בבוקר שוב לקחו אותי לבית המשפט בסאלם, עם עוד עצורים, כדי להאריך את המעצר. חיכיתי שם מהבוקר ועד אחרי הצהריים, עד שסיימו עם כל העצורים. שהגיעו איתי. האריכו את המעצר שלי בעוד ארבעה ימים. ראיתי שם את עורך הדין שלי ואמרתי לו שלקחו אותי שוב לחקירה. אבא שלי היה בבית המשפט והצלחתי לדבר איתו במשך שתי דקות. בהמשך הביאו אותי לבית המשפט יותר משמונה פעמים נוספות.

הפעם האחרונה הייתה ב-3.10.17, אז בית המשפט הרשיע אותי וגזר עלי מאסר של שישה חודשים ויום אחד וקנס של 1,000 ש"ח באשמת זריקת אבנים על חיילים ישראלים. אני לא הודיתי אבל עורך הדין אמר שיש עדויות של חיילים ואני יכול לקבל עונש ארוך יותר ולכן הוא עשה עסקה עם התובע.

שחררו אותי ב-31.12.17 ולקחו אותי למחסום ג'למה, מצפון לג'נין. אני אמור לחזור ללימודים בבית הספר בתחילת הסמסטר השני, בסוף ינואר 2018.

עדויות של עאבד סבאח, תושב מחנה הפליטים ג'לזון שבמחוז רמאללה, שנעצר כשהיה בן 15⁶⁶

ב-20.8.17, בסביבות השעה 3:00 בבוקר, אמא שלי העירה את כל המשפחה ואמרה שיש חיילים בכניסה לבית וצריך לקום. אני קמתי לפני כולם, כי חששתי שהחיילים יפרצו לתוך הבית בעצמם. תוך כמה רגעים, החיילים דפקו בדלת ואבא שלי פתח להם.

נכנסו בערך עשרה חיילים. כולם היו חמושים ולבשו אפודי מגן. לא חשבתי שיעצרו אותי כי אני ילד ולא עשיתי כלום.

ארבע שעות ובינתיים כבר היינו שמונה עצורים. החיילים העבירו אותנו לתחנת המשטרה באריאל ושם הכניסו אותנו לחדר והורו לנו לשבת על הרצפה. במהלך הלילה החיילים לקחו אותנו אחד אחרי השני לחקירה.

הייתי הראשון שהם לקחו. בחדר החקירה היו שני אנשים. החוקר הזהיר אותי שמה שאומר ישמש נגדי בבית המשפט ושמתר לי לשתוק. הוא התקשר לעורך דין ונתן לי את הטלפון. עורך הדין דיבר איתי ואמר לי לא לפחד ולענות על שאלות החוקר בשקט ושהוא ידבר עם החוקר כדי שיתייחס אלי טוב. אחר כך התברר לי שעורך הדין התקשר לאחי הגדול וסיפר לו שאני נמצא בחקירה בתחנת המשטרה באריאל.

החוקר האשים אותי שזרקתי אבנים. הכחשתי את זה. החקירה נמשכה בערך שעה ובמשך חלק מהזמן החוקר צעק עלי. כשהחקירה הסתיימה החזירו אותי לחדר שבו היו שאר העצורים. עד הצהריים חקרו את כולם ואז העבירו אותנו לבסיס הצבאי בחווארה, נשארתי שם עד למחרת בבוקר.

ביום ראשון בבוקר העבירו אותי בכלי-רכב של שירות בתי הסוהר לבית המשפט בסאלם כדי להאריך את המעצר שלי. היו שם שני עורכי דין, אחד מהם היה זה שדיברתי איתו בטלפון לפני החקירה. גם ההורים שלי היו בבית המשפט. הצלחתי לדבר איתם במשך דקה ולשאול מה שלומם. בית המשפט האריך את המעצר שלי עד ליום חמישי, 27.7.17. מבית המשפט לקחו אותי לכלא מגידו בכלי-רכב שהיו בו עוד נערים. הגענו לשם רק בערב כי הם עצרו בכל מני מקומות בדרך. ברכב של שירות בתי הסוהר יש ספסלים מתכתיים ותאים ממתכת עם רשתות בפנים. כמו ארונות ברזל. לכל ארון כזה הם מכניסים שני עצורים. כשהגענו למגידו ערכו עלינו חיפוש ואז הכניסו אותנו לאגף 3 שמיועד לקטינים. אכלתי שם ארוחת ערב. הייתי מותש מהנסיעה שנמשכה כל היום.

למחרת בבוקר, יום שני, 24.7.17, אמרו לי שלוקחים אותי לחקירה בתחנת המשטרה באריאל. בדרך הרכב עבר בין כמה בתי כלא ורק אחרי שמונה או תשע שעות הגעתי

66. עדויות נגבתה על ידי איאד חדאד ב-25.12.17.

לג'יפ וגם במהלך הנסיעה הזו החיילים היכו אותי, אבל לא הרבה. כשהגענו לתחנת המשטרה בנימין החיילים הורידו לי את הכיסוי מהעיניים והחליפו את אדזקי הפלסטיק באדזקי מתכת. הם גם הוסיפו אדזקים לרגליים. היה לי קשה ללכת וכמעט נפלתי. הם העלו אותי ישר לקומה השנייה והושיבו אותי על כיסא מול החוקר. בחדר היה עוד חוקר במדי משטרה ואדם אחר, במדי צבא, שלא ידעתי מיהו.

ברגע שנכנסתי החוקר אמר לי שהוא עומד לחקור אותי על זריקת אבנים ומטען צינור. הוא הרשה לי להתקשר למשפחה לפני תחילת החקירה. דיברתי עם אחי ואמרתי לו שאני בחקירה ושאיני רוצה עורך דין אבל אז החוקר לקח ממני את השפופרת ולא יכולתי להמשיך בשיחה. לא הספקתי אפילו להגיד לו איפה אני עצור. החוקר התחיל לחקור אותי בלי להקריא לי את הזכויות שלי והוא אפילו לא אמר שיש לי זכות לשותק עד שאפגוש את עורך הדין שלי.

החוקר האשים אותי שזרקתי מטען צינור לכיוון בית אל, אבל אני הכחשתי. הוא כל הזמן דרש שאודה ואמר שזה יכול לקצר לי את העונש. אחרי בערך שעה, החוקר אמר לי לחתום על שני דפים שהיו כתובים בעברית. הוא אמר לי שהמסמך הזה יעזור לי בקיצור העונש ויכול להביא לשחרור שלי. לא האמנתי לו וסירבתי לחתום. כשהחקירה הסתיימה לקחו אותי לחדר אחר ושם צילמו אותי ולקחו ממני טביעות אצבע. ואז הורידו אותי לכניסה, כשאני אזוק בידיים וברגליים, ואחרי חצי שעה בערך לקחו אותי לבית המעצר בעופר. בעופר הורו לי להתפשט, עשו עליי חיפוש והעמידו אותי מול מכשיר בדיקה אלקטרוני. הם הורו לי לשבת ולעמוד מול המכשיר ארבע או חמש פעמים. אחר כך נתנו לי מכנסיים וחולצה של הכלא ולקחו את כל מה שהיה לי – את הבגדים ואת השרוכים של הנעליים – ואזקו את הידיים שלי מקדימה. הם העבירו אותי לתא במחלקה שמיועדת לנערים.

מתא המעצר לקחו אותי, כשהידיים שלי אזוקות מקדימה באדזקי מתכת, לחדר המתנה שבו ישבו בערך עשרים נערים שחיכו לדין בבית המשפט. מהחדר הזה לקחו אותנו

הייתי בטוח שבאו לעצור את אחי עומר, שהוא בן 18. הקצין שלהם העמיד אותי ואת אחי יחד והחיילים הקיפו אותנו. הם שאלו אותנו מה השמות שלנו ואז אמרו לנו להתשוב במקום. הם החזיקו תמונות שלנו והשוו אותנו לתמונות. בסוף הם עצבו את עומר והקצין אמר לי: "תתלבש, אתה באיתנו". לבשתי רק גופיה אז הלכתי להתלבש וביתיים הקצין מסר לאבא שלי צו מעצר, בלי להסביר לו מה הסיבות למעצר שלי או לאן לוקחים אותי.

החיילים לקחו אותי החוצה, ואחד החיילים אזק את הידיים שלי מאחורי הגב באדזקי פלסטיק. הוא כיסה את העיניים שלי בחתיכת בד ואז החיילים הובילו אותי דרך סמטאות המחנה עד לקצה שלו, מרחק של בין 300 ל-500 מטרים, שם חנו הג'יפים של הצבא. לאורך הדרך, החיילים נתנו לי סטירות, מכות עם הידיים והרובים ובעיטות עם הנעליים הכבדות שלהם. הם הכאיבו לי וקיללו אותי.

כשהגענו לג'יפים הם העלו אותי לאחד מהם, הושיבו אותי על רצפת הג'יפ והתיישבו סביבי. לא יכולתי לראות כלום. במהלך הנסיעה הם המשיכו להכות אותי. כשהג'יפ עצר, הקצין שעצר אותי הגיע ואמר לי שהגעתי לבסיס הצבאי בבית-אל. החיילים הובילו אותי לחצר גדולה. בהתחלה הם הורידו את הכיסוי מהעיניים שלי, הושיבו אותי על הרצפה והשעינו אותי על עמוד מעץ ואז הם אזקו אותי לעמוד, כיסו לי שוב את העיניים והשאירו אותי ככה במשך כמה שעות. החיילים לא הרשו לי ללכת לשירותים במשך כל הלילה. ביקשתי מהם גם שישחררו קצת את האדזקים כי הם הכאיבו לי מאוד, אבל הם סירבו והמשיכו להכות אותי מדי פעם. נתנו לי מכה כואבת במיוחד עם חפץ קשה על החלק האחורי של הראש, ואחרי זה היו לי מדי פעם סחרחורות קשות. במהלך המעצר היו לי שני התקפים כאלה ובכל פעם נתנו לי כדור מרגיע.

בסביבות השעה 7:00 בבוקר אמרו לי לקום כי מעבירים אותי לתחנת המשטרה. כשקמתי הרגשתי שאני מאבד את שיווי המשקל אז אחד החיילים החזיק אותי. שוב הכניסו אותי

מאשימים אותי בידי אבנים ובקבוקי תבערה ושאל אם הודיתי באחד מהאישומים האלה. אמרתי שלא. הוא אמר שהם יכולים לתת לי עונש של שנתיים, אבל הוא ינסה לדחות את המשפט עד לסוף אוקטובר.

עורך הדין דיבר עם השופט. לא הבנתי מה הוא אמר כי הם דיברו בעברית והמתורגמן לא תרגם לי מה שאמרו. אבל ניצלתי את ההזדמנות כדי לדבר עם אמא שלי שהייתה באולם. יכולתי לדבר איתה רק מרחוק כי הם לא הרשו לה להתקרב אלי או אפילו ללחוץ לי את היד. אי אפשר היה להגיד שום דבר חוץ מ"מה המצב?" ו"איך אתם?" כי לא הייתה שם פרטיות בכלל. אבל הרגיע אותי לדעת שהיא והמשפחה בסדר ושהיא יודעת שאני בסדר. הישיבה נמשכה רק חמש דקות והוחלט לדחות את המשפט שלי עד סוף אוקטובר. החזירו אותי שוב לחדר ההמתנה וב-16:00, כשכל העצירים סיימו את הדיונים שלהם, החזירו אותנו למעצר. ב-30.10 שוב לקחו אותי בשעה 6:00 לבית המשפט. הכניסו אותי לדיון בשעה 14:30. ההורים שלי היו שם ושוב יכולתי רק להגיד להם שלום מרחוק. עורך הדין ניגש אליי ואמר לי "אני רוצה לעשות עסקה". העסקה כללה עונש מאסר של חודשיים ו-15 ימים – שזה הזמן שכבר ישבתי במעצר, קנס של 2,000 ש"ח וחמישה חודשי מאסר על תנאי. עורך הדין שאל את אבא שלי אם יש לו את הסכום, ואמר לו שאם יש לו אז אני אשוחרר באותו יום. אבא שלי מסר לו את הכסף מחוץ לאולם. לא היה שום דיון ובשעה 19:00 בערב החזירו אותי לכלא.

בשעה 20:00 קראו לי ואמרו לי שאני משתחרר. הם החזירו לי את הבגדים שלי והעבירו אותי למחסום בית סירא. היו איתי שלושה עצורים נוספים שלא הכרתי. הורידו אותי במחסום בשעה 23:00. אף אחד לא חיכה לי שם כי אף אחד לא ידע שמשחררים אותי שם. ביקשתי להשתמש בטלפון של אחד הנהגים הערבים שעובדים באזור והתקשרתי לאחי. הוא אמר לי שהוא מחכה לי מול כלא עופר. הוא הגיע במונית כדי לאסוף אותי וחזרנו הביתה.

הפסדתי יותר מ-45 ימי לימודים בבית הספר ופספסתי את מבחני אמצע הסמסטר. אני לא יודע אם בית הספר יעזור לי להשלים את כל מה שהפסדתי אבל אני אעשה כל מה שאני יכול כדי להשלים.

באוטובוס לבית המשפט שנמצא באותו מחנה צבאי. בכל פעם שהעבירו אותנו לשם, היו קושרים את הרגליים שלנו באזיקים למושביו האוטובוס עד שהגענו לבית המשפט, ושם היו מורידים את האזיקים מהרגליים. בבית המשפט הכניסו אותנו לחדר המתנה. ישבנו שם על מושבים מבטון. יכולנו לזוז, אבל בקושי היה שם מקום כי החדר קטן, בגודל של 3x3 מטרים והיו בו בערך עשרים בני אדם. בחדר היה חלון אחד לאוורור. כשלקחו אותנו מהחדר לבית המשפט אזקו אותנו שוב. הם קראו לעצירים אחד אחד להיכנס לדיון. כשהמתנו לדיון, הביאו לכל אחד תפוח ומלפפון בתור ארוחת בוקר. בארוחת הצהריים היו מביאים פרוסת לחם, גביע יוגורט קטן ומלפפון.

אותי לקחו לבית המשפט בשעה 12:00. חייל אחד הלך לפניי וחייל שני מאחוריי. אף עורך דין לא הגיע כדי לייצג אותי וגם אף אחד מבני המשפחה שלי לא הגיע. יכול להיות שהם לא ידעו על הדיון. לא הבנתי מה המטרה של הדיון. השופט רק שאל אותי איך קוראים לי, והמתורגמן תרגם. אחר כך השופט הודיע לי שהמשפט נדחה, לא זוכר לאיזה תאריך. אחרי כמה דקות החזירו אותי לחדר ההמתנה, שם נשארתי עד 16:00 כשאני אזוק ברגליים ואז החזירו אותנו באוטובוס לבית הכלא. החזירו אותנו לתא המעצר. הגודל של התא 2.5x3 מטרים ויש בו 15 נערים. בתא יש אסלה אחת ומיטות קומותיים.

בכל מיטה היו מזרון ושמיכה. קיבלנו שתי ארוחות ביום – ארוחת הבוקר הייתה לחם עם ריבה וחומס, וקיבלנו אותה בשעה 12:00. בערב, בשעה 18:00, היינו מקבלים לארוחת ערב תבשיל של בשר או עוף עם אורז. בין שתי הארוחות אלה יכולנו לקנות אוכל בקנטינה – קופסאות שימורים, שקיות צ'יפס, ממתקים ושוקולדים. הם היו פותחים את דלתות התאים פעם בחצי שעה והיה אפשר לצאת לחצר הטילים. בחצר היה שולחן פינג-פונג ואפשר היה לעשות שם פעילות גופנית. בנוסף, בכל תא היו טלוויזיה שהנהלת בית הכלא שלטה בה, כמה משחקים וכמה ספרים.

בתחילת ספטמבר, אני לא זוכר בדיוק את התאריך, הוציאו אותי מהחדר בשעה שש בבוקר ולקחו אותי לבית המשפט, חיכיתי בחדר ההמתנה עד 14:30 ואז הכניסו אותי לאולם בית המשפט. הפעם היה שם עורך דין שייצג אותי. הוא דיבר איתי במשך כחמש דקות בתוך האולם. הוא אמר שהם

אילום כריכה: אורן זין, אקטובסטילס